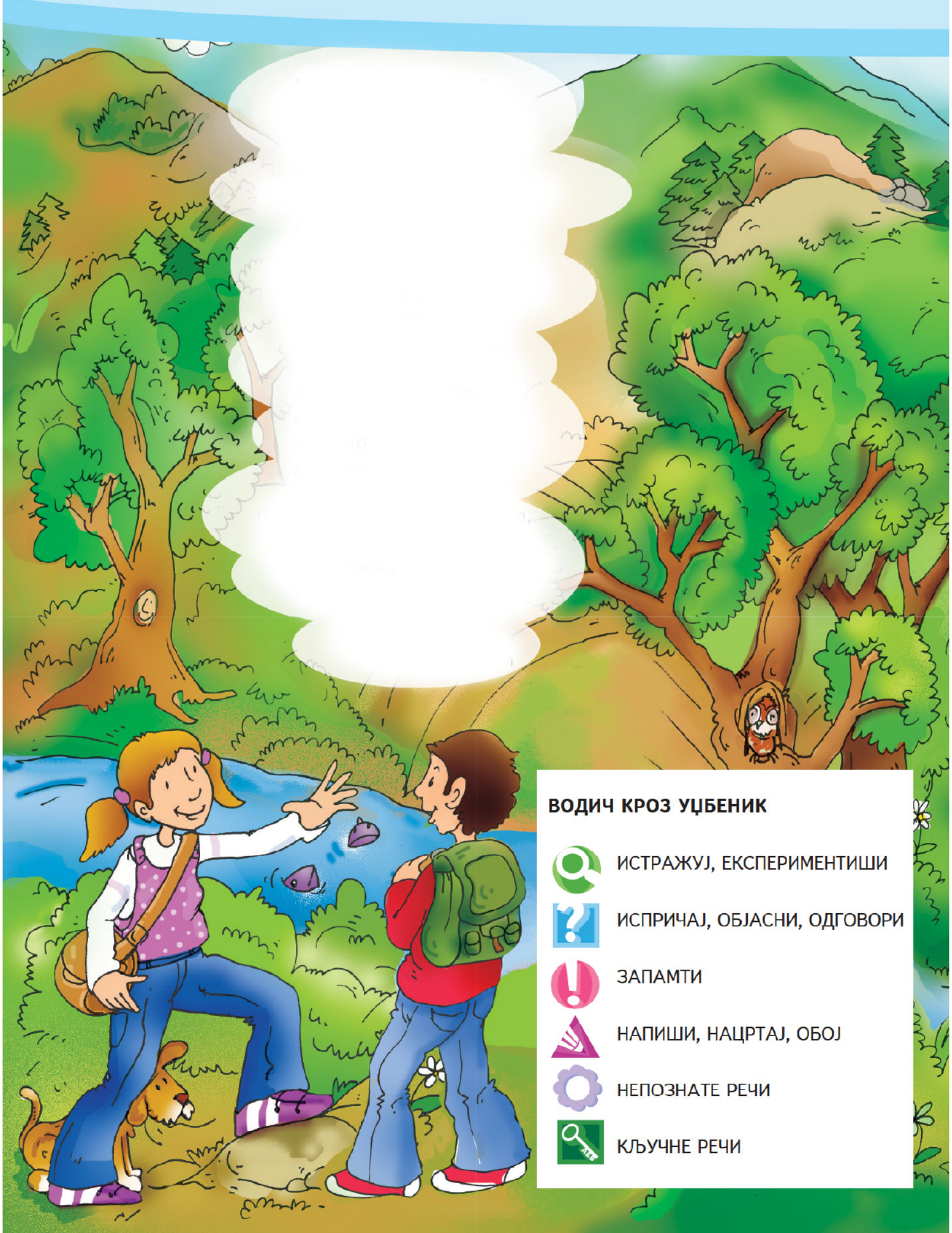


МОЈА ДОМОВИНА

ПРИРОДА И ДРУШТВО ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ





ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК



ИСТРАЖУЈ, ЕКСПЕРИМЕНТИШИ



ИСПРИЧАЈ, ОБЈАСНИ, ОДГОВОРИ



ЗАПАМТИ



НАПИШИ, НАЦРТАЈ, ОБОЈ



НЕПОЗНАТЕ РЕЧИ



КЉУЧНЕ РЕЧИ

ПРИРОДНЕ И ДРУШТВЕНЕ ОДЛИКЕ СРБИЈЕ



СРБИЈА – МОЈА ДОМОВИНА



На датој карти пронађи и заокружи Републику Србију.



Назив наше државе је Република Србија. Она има веома повољан географски положај у односу на друге државе. Налази се у југоисточном делу Европе и највећим делом своје територије простире се на Балканском полуострву. Раскрсница је важних копнених, водних и ваздушних путева. Кроз нашу државу тече велика међународна река Дунав, тако да је Србија водним саобраћајем повезана с више држава.

Свака држава има своју територију која је од других суседних држава одвојена утврђеном границом. На географским картама границе су најчешће обележене црвеном линијом. Уколико се државна граница пружа дуж реке, језера или планине, кажемо да је то природна граница. Територију Републике Србије чине централна Србија и две покрајине – Аутономна Покрајина Војводина и Аутономна Покрајина Косово и Метохија.

Осим територије, свака држава има: становништво, државне симболе, националну валуту, главни град, службени језик...



Наша држава се граничи са осам држава. То су: Мађарска (на северу), Румунија (на североистоку), Бугарска (на југоистоку), Северна Македонија и Албанија (на југу), Црна Гора (на југозападу), Босна и Херцеговина (на западу) и Хрватска (на северозападу).



На географском приказу Србије заокружи природне границе са нашим суседима.



Наведи реке и планине које чине природну границу са нашим суседима.



држава, територија, границе

СИМБОЛИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ



Свака држава има своје симболе. Најважнији државни симболи су: **застава, грб** и **химна**. Државним симболима се представља држава и изражава припадност држави. Република Србија има заставу (народну и државну), грб (велики и мали) и химну. Симболи у прошлости су изгледали другачије и мењали се кроз време.



Народна застава је тробојна. Гледајући одозго надоле, поља су црвена, плава и бела у хоризонталном положају. Стално се вијори на згради Народне скупштине. Може се истицати и приликом прослава, свечаности и других културних, спортских и сличних манифестација.

Народна застава Републике Србије



Државна застава Републике Србије

Државна застава Републике Србије је тробојна и на њој се налази мали грб Републике Србије. Стално се вије на зградама државних органа (изузев Народне скупштине) и у њиховим службеним просторијама. На згради Народне скупштине истиче у време заседања и на дане државних празника Републике Србије. Државна застава обавезно се истиче на бирачким местима на дан избора за државне органе; на свечаним манифестацијама којима се званично обележавају догађаји значајни за Републику Србију; приликом међународних сусрета, такмичења и других скупова; на ваздухопловима, бродовима и другим пловним објектима ради означавања њихове припадности Републици Србији. У дане жалости државна застава се спушта на пола копља, односно јарбола.



Грб неке државе је слика једног или више детаља који су карактеристични за ту државу.



Велики грб Републике Србије јесте црвени штит на којем је, између два златна крина у подножју, двоглави сребрни орао. На орловим грудима налази се мањи црвени штит на којем је сребрни крст између четири оцила. Штит је крунисан златном круном и заогрнут богато украшеним огртачем на коме се налази још једна златна круна.

Велики грб се поставља на зградама Народне скупштине и Владе, Уставног суда, Републичког тужилаштва, Народне банке Србије, Заштитника грађана...

Налази се и у службеним просторијама председника Народне скупштине, председника Републике, председника Уставног суда...



Опиши мали грб.



Мали грб Републике Србије



оцило или огњило – кресиво, челична алатка за потпалу ватре, врста турпије савијене у облику слова С који се може видети на грбу Републике Србије
крин – врста цвета, бели љиљан

Химна је службена државна песма која се изводи у свечаним, односно службеним приликама: у обележавању државних празника и догађаја; културних и спортски манифестација; дочека и испраћаја државника и сл.

Мелодијом и песмом химна буди осећања поноса и родољубља. Док се изводи и слуша химна треба мирно стајати, јер се тако исказује поштовање према држави. По завршетку химне никада се не аплаудира. Химна Републике Србије је **Боже правде**.



Боже правде

Текст: Јован Ђорђевић

Музика: Даворин Јенко

Боже правде, ти што спасе
од пропасти досад нас,
чуј и одсад наше гласе
и од сад нам буди спас.

Моћном руком води, брани
будућности српске брод,
Боже спаси, Боже храни,
српске земље, српски род!

Сложи српску браћу драгу
на свак дичан славан рад,
слога биће пораз врагу
а најјачи српству град.

Нек на српској блиста грани
братске слоге златан плод,
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

Нек на српско ведро чело
твог не падне гнева гром
Благослови Србу село
поље, њиву, град и дом!

Кад наступе борбе дани
к' победи му води ход
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

Из мрачнога сину гроба
српске славе нови сјај
настало је ново доба
Нову срећу, Боже дај!

Отаџбину српску брани
пет вековне борбе плод
Боже спаси, Боже брани
моли ти се српски род!

Национална валута је новац који се користи у некој држави. Званична валута Републике Србије је **динар**. Новац се прави од метала и папира, тако да имамо кованице и новчанице. Међународна ознака наше валуте је РСД.

КОВАНИЦЕ



Чији портрети се налазе на датим новчаницама? Због чега су те личности значајне за Републику Србију?



Истражи како су изгледали симболи Србије и национална валута у прошлости.



за застава, грб, химна, национална валута

БЕОГРАД – ГЛАВНИ ГРАД РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ



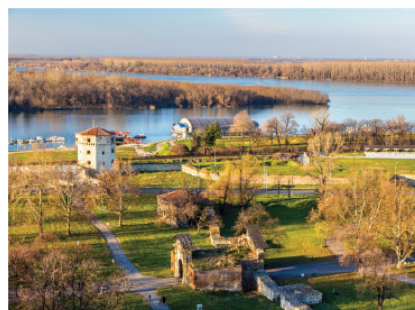
Београд је главни град Републике Србије. Смештен је на ушћу реке Саве у Дунав, недалеко од планине Авале. Има веома повољан географски положај. Раскрсница је важних копнених, ваздушних и водних путева. Због свог значајног географског положаја, вековима је био изложен разним освајачким походима. Много пута је паљен и рушен, али увек је обнављан. Сада је велик и модеран град који има богато културно-историјско наслеђе.



Грб града Београда



Панорама Београда



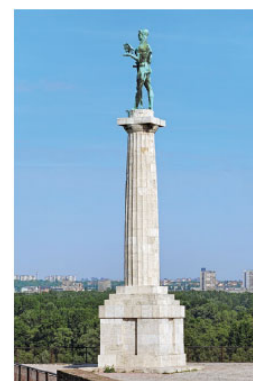
Ушће Саве у Дунав



Авалски торањ



Београдска тврђава



Споменик Победник

Авалски торањ је један од симбола главног града. У оквиру Београдске тврђаве налази се споменик Победник. Један од највећих и најлепших београдских паркова је парк Калемегдан који са Београдском тврђавом представља једну целину.



У главном граду налазе се најзначајније образовне, здравствене и културне установе; државне институције и амбасаде разних држава. Он је универзитетски град и седиште Српске академије наука и уметности. У њему се налазе многи спортски објекти, тврђаве, паркови, споменици... На подручју Београда и у његовој широј околини налазе се верски објекти и цркве различитих вероисповести.



Народни музеј



Народно позориште



Народна библиотека



Музеј савремене уметности



Патријаршија



Храм Светог Саве



Скупштина града



Конак кнегиње Љубице



Народна скупштина



Мост на Ади



Павиљон „Цвијета Зузорић“



Кула Гардош



Који верски објекти се налазе у Београду? Истражи и напиши у свеску.



Београд – главни град Републике Србије

ВЕЋИ ГРАДОВИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ



Највећи градови по броју становника у Републици Србији су: Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац и Приштина. Остали већи градови су: Суботица, Сомбор, Зрењанин, Шабац, Краљево, Ужице, Нови Пазар...



На географском приказу Србије пронађи и заокружи наведене градове.

Нови Сад је административни центар АП Војводине. Према броју становника други је по величини град у Србији. Налази се на северу Србије, на обалама Дунава. На десној обали Дунава је Петроварадинска тврђава, најпознатији културно-историјски споменик овог града.

Нови Сад је универзитетски град, научни, образовни, здравствени, културни, привредни и индустријски центар целе АП Војводине. Познат је по значајним културним манифестацијама, међу којима су најпознатије Змајеве дечје игре, највећи дечји фестивал у Србији, назван по најпознатијем писцу дечје књижевности Јовану Јовановић Змају.



Трг слободе



Петроварадинска тврђава



Нови Сад



Ниш се налази на југу Србије. Име је добио по реци Нишави, на којој лежи. Један је од најстаријих градова на Балкану. Географски положај га је учинио важним за многе освајаче, па је био војни, административни и трговачки центар различитих држава и царстава којима је припадао. Бурна и занимљива историја града видљива је кроз бројне културно-историјске споменике којима Ниш обилује. Нишка тврђава, Теле-кула, Медијана... сведоци су прошлости града. Ниш је седиште Нишавског округа, важан привредни, универзитетски, образовни и културни центар. Раскрсница је копненог и ваздушног саобраћаја. У њему се налази међународни аеродром „Константин Велики“.



Ниш



Нишка тврђава

Крагујевац је седиште Шумадијског округа. Име је добио по птици крагују, којим су обиловале шумадијске шуме. Овај град подигнут је на обалама реке Лепенице, у котлини између планина Рудника, Црног врха и Гледићких планина. Крагујевац је велики образовни и универзитетски центар. Прва крагујевачка гимназија основана далеке 1833. године, била је прва гимназија у тадашњој Србији. Пет година касније у Крагујевцу је, на предлог Вука Стефановића Караџића, основан и Лицеј, прва највиша образовна институција, која представља темељ универзитетског образовања у Србији. Спомен-парк Крагујеваки октобар подигнут је у знак сећања на недужне жртве масакра у ком су немачки окупатори у Шумарицама стрељали око 3 000 становника Крагујевца. Међу њима је било и 300 ђака крагујевачких средњих школа и 15 дечака, чистача обуће.



Крагујевац



Спомен-парк „Крагујевачки октобар“

Приштина је највећи град и административни центар Аутономне Покрајине Косова и Метохије. Смештена је у делу Косова и Метохије, близу планине Гоља. Област у којој се налази Приштина била је насељена још пре 10 000 година, а први историјски податак који помиње Приштину под тим именом потиче из 1342. године.



Приштина



Рудник Трепча

Због положаја на балканским трговачким путевима и близине богатог рударског налазишта Новог Брда, Приштина се развила као трговачки и рударски центар. Она је културни, уметнички и образовни центар.

Недалеко од Приштине налазе се манастир Грачаница и Газиместан – место где је 1389. године вођена Косовска битка.



Манастир Грачаница



У ком граду се налази Петроварадинска тврђава?

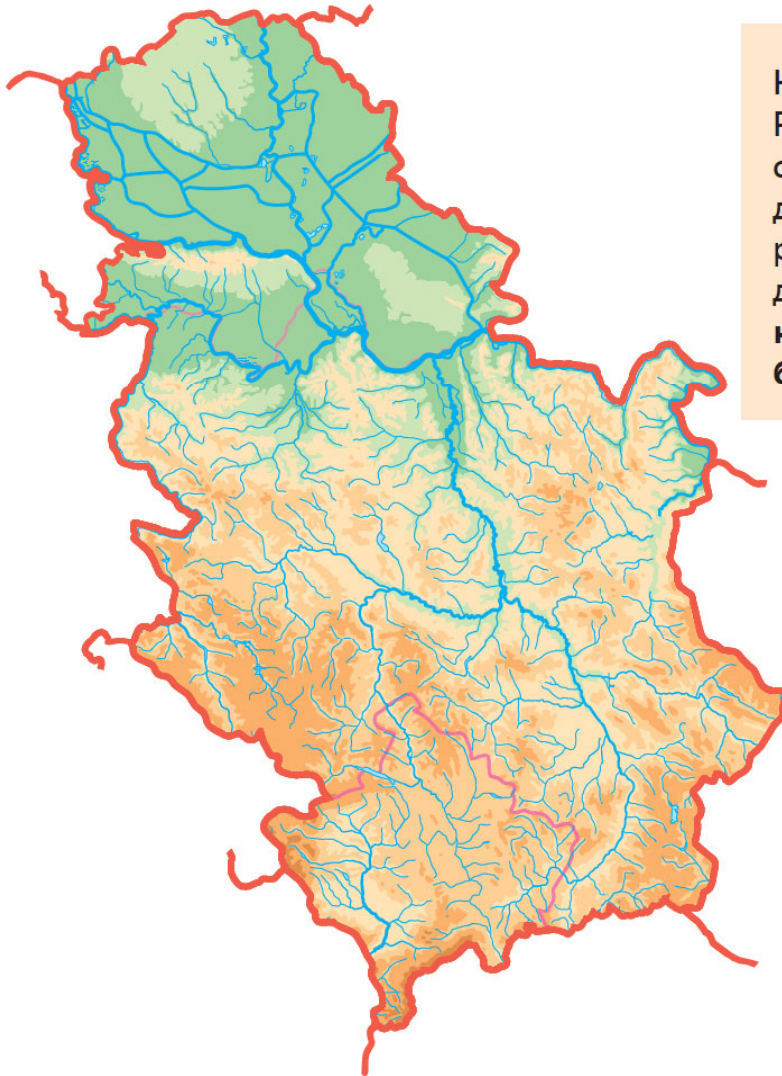


већи градови Републике Србије

РЕЉЕФ – ИЗГЛЕД НАШЕ ДОМОВИНЕ



Посматрај географски приказ Републике Србије и уочи којим картографским бојама су представљени различити облици рељефа. Шта те боје означавају? Која боја преовлађује на северном делу наше домовине?



На географском приказу Републике Србије јасно се може уочити да наша домовина има разноврстан рељеф. Видљиве су две различите области: **низијска област** и **брдско-планинска област**.



Низијска област



Брдско-планинска област



На северу Србије налази се пространа **низијска област** која је део велике Панонске низије. Панонска низија се простира и ван граница наше домовине.

Војводина је најнижи део Панонске низије која је испресецана токовима великих река. Она је подељена на три регије: Срем, Банат и Бачку. У наведеној низијској области налазе се: Делиблатска пешчара, Суботичка пешчара и две ниске планине – Фрушка гора и Вршачке планине (Вршачки брег). Фрушка гора се налази у Срему и има статус националног парка. Вршачке планине се налазе у Банату.

Осим Панонске низије у нашој домовини постоје и низије које се најчешће налазе у долинама река, дуж речних токова. Посавина са Мачвом је пространа плодна равница која се налази у долини Саве. Понтијска низија је плодно равничарско подручје у доњем току Дунава. Поморавље обухвата широку долину реке Велике Мораве. Стиг је плодна равница која се налази у доњем току реке Млаве.

Јужно од река Саве и Дунава простире се јужни обод Панонске низије и **брдско-планинска област** са бројним брдима; ниским и високим планинама; котлинама и речним долинама; клисурама и кањонима; висоравнима; биљним и животињским светом.



У нашој домовини се налази велик број ниских и високих планина. Планине висине до 1 000 метара надморске висине су ниске планине. Ниске планине су: Авала, Космај, Јухор, Хомољске планине...

Најпознатије високе планине су: Копаоник, Златибор, Тара, Голија, Јастребац, Стара планина, Шар-планина, Проклетије... Највиши планински врх Републике Србије, Велика Рудока (2 658 m надморске висине), налази се на Шар-планини.

У брдско-планинској области налазе се највеће котлине које су окружене брдима и планинама. Налазе се у централном делу Србије и на југу Србије, а то су: Александровачка, Нишка, Врањска, Лесковачка, Косовска, Метохијска и многе друге котлине.



Познате клисуре у Србији су Ђердапска клисура, Сићевачка клисура, Овчарско-кабларска клисура...

У Ђердапској клисури има много археолошких налазишта и историјских споменика.



висораван – равница која се налази на већим надморским висинама (изнад 200 m)
кањон – дубоко и уско удубљење које је просекла река. Стране су веома стрме, готово усправне.

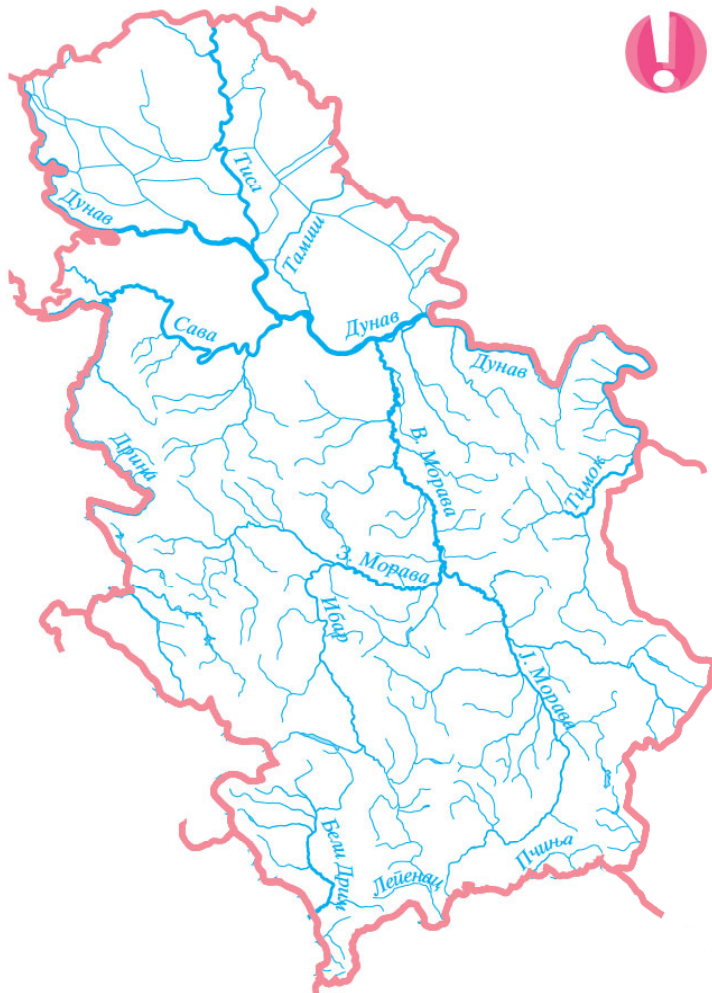


На географској карти Србије (карта дата уз уџбенику) пронађи низије и планине које су наведене у тексту. У ком делу Србије се налазе? Које планине представљају природне границе са нашим суседима?



рељеф – изглед наше домовине

РЕКЕ СРБИЈЕ



Значајно природно богатство наше домовине су њене воде: реке, језера, бање, изворишта... Разнолик рељеф утицао је на стварање различитих речних токова. Равничарске реке имају широка корита и теку споро. Планинске реке су брзе и својом снагом просецају себи пут. Воде наших река се користе за водоснабдевање насеља, за наводњавање земљишта, за производњу електричне енергије, за водни саобраћај...

Највеће и најпознатије реке у Србији су: Дунав, Сава, Тиса, Дрина, Колубара, Западна Морава, Јужна Морава, Велика Морава, Ибар, Тимок...



Пронађи и заокружи на географском приказу Србије наше највеће реке.

На географској карти воде су приказане плавом бојом. У Републици Србији има много река и речица. Све оне заједно чине **речну мрежу** Србије. Неке реке целим својим током теку кроз Србију, а неке тек делом тока пролазе кроз њу (извиру и/или увиру негде другде).

Територија са које отичу све воде у неку реку, језеро или море назива се **речни слив**.

Северним делом Србије теку равничарске реке које имају широка и плитка корита. Оне теку споро и у току пролећа (када се отопи снег на планинама) долази до подизања нивоа воде у коритима и до изливања воде и плављења околног равног земљишта.



Река Тиса

Дунав је међународна река која протиче кроз северни део наше државе. Плован је целом дужином тока кроз Србију. Део тока Дунава кроз Ђердапску клисуру је посебно заштићен као део Националног парка Ђердап. Због преграђивања Дунава и изградње хидроелектране, његово корито у Ђердапској клисури претворено је у дуго и дубоко вештачко језеро.

Највеће притоке Дунава у нашој држави су: Тиса, Тамиш, Сава, Велика Морава и Тимок. Заједно са својим притокама уливају се у Дунав. Дунав даље тече и улива се у Црно море. Због тога и све реке које се уливају у Дунав припадају **Црноморском сливу**.

Реке Лепенац и Пчиња са својим притокама припадају **Егејском сливу**.

Река Бели Дрим са својим притокама припада **Јадранском сливу**.



Река Дунав

Река Тиса у нашу земљу улази из Мађарске и улива се у Дунав код Старог Сланкамена. Река Тамиш тече из Румуније и улива се у Дунав код Панчева.

У Војводини је изграђен систем канала **Дунав-Тиса-Дунав** који има велики значај за наводњавање и одводњавање простране равнице. Наводњавањем се доводи вода на обрадиве површине и на тај начин се обезбеђује довољно влажности за раст и развој биљака. Одводњавањем се одводи сувишна вода, како не би долазило до изливања река и до поплава.

Велика Морава је најдужа река која целим својим током тече кроз Републику Србију. Она настаје од Јужне Мораве и Западне Мораве које се састају (спајају) код Сталаћа.



Река Велика Морава

Тимок је највећа река у источном делу Србије. Настаје спајањем Белог Тимока и Црног Тимока.



На географској карти Србије (карта дата уз уџбенику) плавом бојицом подебљај реке Црноморског слива.
Црвеном бојицом заокружи реке Егејског слива.
Зеленом бојицом заокружи реке Јадранског слива.



реке, речна мрежа, речни слив

ЈЕЗЕРА СРБИЈЕ



Језера су већа удубљења на копну испуњена водом. Постоје **природна** и **вештачка** језера. Међусобно се разликују по постанку, величини, дубини, намени, температури воде, биљном и животињском свету. Природна језера су настала природним процесима, а вештачка језера су створена људским радом. најчешће преграђивањем речних токова бранама. Највише оваквих језера подигнуто је на рекама за потребе производње електричне енергије.

У вештачка језера спадају и језера која су настала ископавањем и експлоатацијом шљунка и песка. На пример, код Беле Цркве у Банату има неколико језера која су тако настала. Недалеко од Зајечара налази се Рготинско језеро које је настало експлоатацијом кварцног песка.

Језера настају и покретањем великих клизишта. Велика количина земље прегради реку и на тај начин формира природну земљану брану. Језера која су на овакав начин настала су Завојско језеро на реци Височици и Јовачко језеро на Јовачкој реци.

У Војводини се налази највише природних језера. Недалеко од Суботице налази се неколико језера која су настала деловањем ветра. Некада су јаки ветрови односили површински слој земље (песка) и тако су најстајала удубљења на копну која су испуњена водом. Природна језера која су настала деловањем ветра су: Палићко, Лудашко, Крваво, Слано, Келебијско и друга језера. Највеће и најпознатије је Палићко језеро. Остала језера су веома плитка и по површини мала.



Палићко језеро је познато купалиште и излетиште

У Панонској низији формирана су речна језера поред река или у њиховом кориту. Реке полако теку, кривудају кроз равницу стварајући окуке и често напуштају своја корита. Речна језера су углавном настала пресецањем, одвајањем речног корита. Има пуно пресечених, одвојених и напуштених меандара који представљају речна језера. Нека су специјални резервати природе: Обедска бара, поред Саве (напуштен меандар реке Саве); Засавица, на Сави; Окањ и Русанда, поред Тисе; Царска бара, у међуречју Тисе и Бегеја; Бело језеро, између река Тисе и Бегеја, насипом је одвојено од Царске баре.



меандри – завоји, окуке, вијуге које нека река гради при току кроз равницу; географски појам за реку која кривуда у облику латиничког слова S

На Шар-планини и Проклетијама налази се неколико мањих природних језера која су настала деловањем леда. Вода у њима је бистра и зелена. Због своје лепоте и чисте воде названа су *горске очи*. На Проклетијама је највеће Ђеравичко језеро.



Ђеравичко језеро

У брдско-планинској области највише има вештачких језера. Настала су изградњом брана и преграђивањем река. Различита им је намена. Веома су значајна за човека и задовољавање његових потреба. Користе се за производњу електричне енергије, водоснабдевање насеља, наводњавање, риблов, одмор и рекреацију, туризам...



Власинско језеро



Ђердапско језеро

Од многобројних вештачких језера највеће је Ђердапско језеро које је настало због изградње Хидроелектране „Ђердап“ на реци Дунаву. Остала језера су: Власинско, Перуђачко, Зворничко, Златарско и многа друга језера.



Перуђачко језеро



Златарско језеро



Како су настала природна, а како вештачка језера?



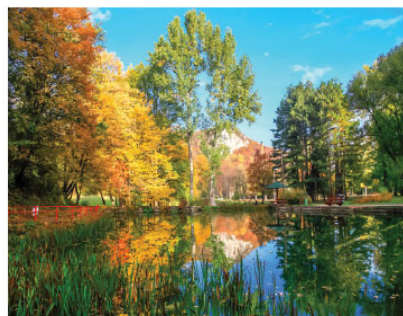
природна и вештачка језера

БАЊЕ



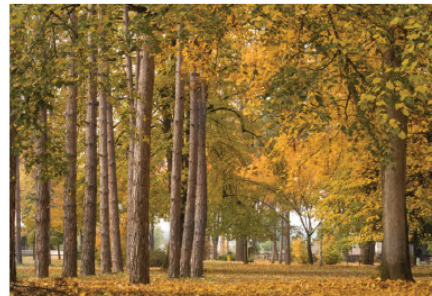
Република Србија је позната по минералним и термалним водама, специфичним по различитим састојцима који их чине лековитим. На појединим местима око неких извора лековитих вода настајала су лечилишта која се називају бање. Лечилишта су богата минералном и термалном водом, често и лековитим блатом, чија својства помажу у лечењу разних болести и убрзавају процес опоравка. У брдско-планинским пределима неке бање се називају и *ваздушним бањама*, због чистог и свежег ваздуха. Већина бања у Републици Србији се налазе у подножју планина које су богате извориштима здраве воде. Бање са околином су богате културно-историјским знаменитостима, бројним излетиштима и забавним садржајима, тако да представљају најзначајнији део туристичке понуде Републике Србије.

Сокобања се налази у котлини између планина Ртња и Озрена, на надморској висини од 400 метара. Природни лековити фактори ове бање су термоминерални извори, чист планински ваздух и изузетно благотворна клима. Она је уједно и ваздушна бања.



Врњачка бања је најпосећенија. Налази се у централном делу Србије, на шумовитим падинама планине Гоча. Обилује топлим и хладним минералним водама, очуваним природним лепотама и културно-историјским споменицима.

Матарушка бања се налази у централној Србији. Окружена је планинама Столови и Чемерно. Извори минералне воде садрже доста сумпора. Одликује се умереноконтиненталном климом. У околини Матарушке бање налазе се манастири Жича и Студеница и средњовековни град Маглич.



Бања Русанда се налази у северном делу Србије. Позната је по лековитом својству минералног блата које се убраја у најлековитије у земљи. Специфичност ове бање је и термоминерална вода температуре 32° С.



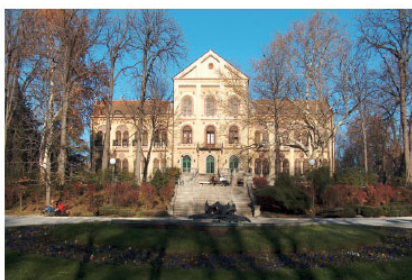
Сијаринска бања се налази на југу Србије. Смештена је на обалама реке Јабланице, у подножју планине Гољак. Природне лепоте, повољна клима и многобројни лековити извори су квалитети ове бање који је чине привлачном.

Бања Ковиљача се налази у западном делу Србије, у подножју планине Гучево. Позната је по извориштима сумпоровите воде и лековитом блату.



Бања Кањижа се налази у Војводини. Позната је по минералним водама и минералном блату које се примењује у терапијске сврхе.

Бања Врујци се налази у подножју планина Суворора и Маљена. Позната је по многобројним изворима минералне воде и по лековитом блату. Минерална вода се користи за купање и за пиће.



Буковичка бања и град Аранђеловац чине јединствену природну целину. Изузетне природне погодности: лековита минерална вода, здрав планински ваздух, бројни културно-историјски споменици и галерија скулптура на отвореном су привлачили госте и утицали на развој туризма.



ШУМЕ



Шуме су природно богатство Србије. Оне су животне заједнице разноврсног дрвећа, жбуња, зељастих биљака и животиња. Шуме могу бити **листопадне, мешовите и четинарске**. Највише их има у брдско-планинским пределима. Распрострањеност шуме зависи од рељефа, надморске висине, састава земљишта, воде, светлости и топлоте.

На надморској висини од око 350 метара обично почињу **листопадне шуме** у којима су: храст, буква, граб, јасен, бреза и друго дрвеће. У јесен лишће жути, опада и трули.



На надморским висинама око 1 000 метара су мешовите шуме разноврсног листопадног и зимзеленог дрвећа.



Осим високим дрвећем, наше шуме обилују ниским растињем, разноврсним жбуновима, многобројним зељастим биљкама, папратима, печуркама...



Шумска јагода



Глог



Зова



Печурка



Папрат

Четинарске шуме заузимају више планинске пределе. Најпознатији четинари су бор, јела, смрека, оморика... Ово дрвеће има игличасто лишће, подноси велику хладноћу и читаве године остаје зелено. У четинарима се налази смола која их штити од хладноће. Због неповољних животних услова (недовољно светлости, топлоте, воде и плодног земљишта) у овим шумама расте веома мали број других биљака, а и животињски свет је оскудан.



Користи од шуме су велике и разноврсне. Дрво се користи за огрев, за производњу намештаја и папира. Користи се и као грађевински материјал. Шуме су „фабрике кисеоника“ и значајне су за здравље, одмор и рекреацију људи. Оне пречишћавају и освежавају ваздух, а свеж ваздух привлачи туристе, излетнике и планинаре. Шуме спречавају спирање земљишта, штите од поплава, смањују снагу ветра, спречавају буку, склониште су и храна многих животиња...



Дрва за огрев



Кућа од дрвета



Млади горани пошумљавају голети, чувају и обнављају шуму.

Шуме треба чувати и обнављати. Треба их штити од прекомерне сече, од пожара и од разних биљних болести и штеточина. Велики непријатељ шуме је загађен ваздух, загађена вода и загађено земљиште.



Истражи чиме се бави Еколошка организација „Покрет горана Србије“.



шуме

РЕТКЕ И УГРОЖЕНЕ БИЉКЕ И ЖИВОТИЊЕ



Биљни и животињски свет наше домовине је разноврстан и представља велико природно богатство.

Флору Србије чине све биљке које расту на њеној територији.

Фауну Србије чине све животиње које живе на њеној територији.



Својим радом човек свесно делује на природу, мења је и прилагођава својим потребама: крчи и сече шуму; исушује баре и мочваре; шири насеља; гради саобраћајнице; прекомерно и неправилно сакупља лековите биљке; изазива пожаре, загађује земљиште, воду и ваздух. Човекове активности су пореметиле природну равнотежу и допринеле угрожавању и уништавању станишта различитих врста биљака и животиња које у њима живе. Неке врсте биљака и животиња су угрожене и прети им опасност од потпуног нестанка. Кад нестане једна врста биљке или животиње, онда постоји опасност да нестану и друге врсте које су повезане с њима.



Загађена река



Отпадне воде из фабрика загађују реке

Сталним проучавањем и праћењем биљног и животињског света, утврђено је да су неке биљке и животиње (које су живеле само на територији Србије) заувек нестале. Најбољи начин очувања угрожених врста је очување природног станишта. У Србији постоји већи број биљака и животиња које су као природне реткости заштићене законом и уведене на *Црвене листе* и у *Црвене књиге*. Строго су забрањени уништавање заштићених биљака, и узнемиравање и лов заштићених животиња.

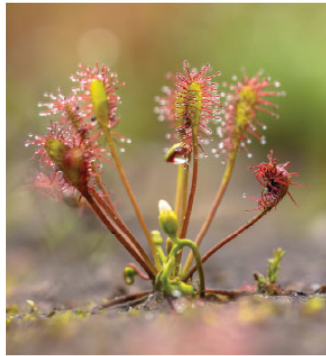
Већина врста животиња је угрожена због уништавања станишта. Најугроженије су птице. Неколико врста птица ишчезло је са простора Србије. Лов и криволов су такође утицали на смањење броја птица и других животиња.



Посечена шума

РЕТКЕ И УГРОЖЕНЕ БИЉКЕ

Росуља – биљка месождерка која се храни инсектима. Хвата их помоћу лепљивих листова. Расте у близини Власинског језера и на Старој планини.



Гороцвет је вишегодишња зељаста биљка која успева на песковитим стаништима и исушеним ливадама. Због прекомерног сакупљања ради лековитих својстава ова биљка је постала угрожена. Највеће станиште гороцвета је село Велебит, на северном делу Бачке. Може се наћи на подручју Фрушке горе, Делиблатске пешчаре, Вршачког брега...



Банатски божур је због несавесног брања постао реткост. Опстаје само у Делиблатској пешчар.



Рунолист је веома ретка и законом заштићена биљка. Успева на каменитим и неприступачним деловима високих планина, на надморским висинама изнад 2 000 метара, на Копаонику, Тари и Проклетијама.



Панчићева оморика је врста танког четинарског дрвета које може да нарасте у висину до 50 метара. Открио ју је ботаничар Јосиф Панчић на Тари, на подручју села Заовине и Растишта.



Српска рамонда је биљка коју је у 19. веку открио Јосиф Панчић. Насељава камењаре и литице Сићевачке и Јелашничке клисуре. Осушену рамонду можемо да оживимо једноставним заливањем.



Водена јагорчевина спада у угрожене биљке. Опстаје у специјалном резервату природе Засавици.



У Ботаничкој башти „Јевремовац“ у Београду последњих година се праве парцеле на којима се саде неке од најугроженијих биљака.

РЕТКЕ И УГРОЖЕНЕ ЖИВОТИЊЕ

Велики тетреб је птице четинарских и мешовитих шума. Одликује се лепим изгледом и начином оглашавања. Интензивна сеча шума, изградња шумских саобраћајница, велики пожари и прекомеран лов, довели су до опадања бројности ове птице. У малом броју се може пронаћи једино на Тари, Мокрој гори и Проклетијама.



Орао крсташ је најугроженија врста птица у Србији. Може се пронаћи у резервату природе *Пашњаци велике дройље*.



Панчићев скакавац живи само у четинарским шумама на подручју планине Таре. Због сече шуме црног бора и крчења борових пањева у којима полаже јаја, онемогућено му је размножавање и постао је угрожена врста.



Велика дропља је веома угрожена и заштићена врста птице. То је највећа и најтежа птица летачица. Једино се може видети у резервату природе *Пашњаци велике дройље*, у северозападном делу Баната.



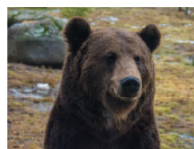
Шарени твор је ретка и заштићена врста животиње која се може видети на Копаонику, Пештеру и у оквиру Националног парка Ђердап. Због уништавања станишта и смањења глодара и птица, шарени твор остаје без хране и његова бројност се стално смањује.



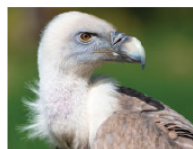
На сликама су неке врсте угрожених животиња које се налазе у Црвеним књигама.



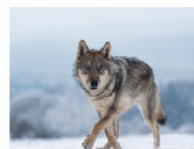
Дивокоза



Мрки медвед



Белоглави
суп



Вук



Шумски рис



Модроврана



Размисли и напиши у свеску предлог мера заштите и очувања ретких и угрожених биљака и животиња.



ретке и угрожене биљке и животиње

НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ СРБИЈЕ



Национални паркови представљају законом заштићене и тачно ограничене пределе који се одржавају у природном стању. У њима су заштићени биљни и животињски свет, рељеф и други облици природних реткости.

У Србији има пет националних паркова. То су: Фрушка гора, Копаоник, Тара, Ђердап и Шар-планина.

Национални парк Фрушка гора налази се на северном делу наше државе, у Војводини и заузима највише делове истоимене планине. У њему се налази велики број угрожених и ретких биљака и животиња. На вишим деловима ове заштићене планине налазе се столетне шуме храста, букве, белог граба, липе и другог дрвећа. Планинско пространство је богато бистрим изворима и потоцима и културно-историјским споменицима. У овом парку се налази 16 манастира.



Манастир Хопово



Гороцвет и степска перуника су ретке и заштићене биљке које се налазе у овом националном парку.

Фрушка гора представља једно од најважнијих станишта ретких врста птица у Србији. Ту се гнезде разне врсте заштићених птица грабљивица: орао крсташ, патуљаста орао, степски орао, орао кликтавац, краткопрсти кобац и други. Осим грабљивица, присутне су и друге птице: вивак, мали шарени детлић, мала сова, црвена чапља, црна рода, шумска шљука...



Шакал



Текуница

Национални парк Копаоник обухвата највише делове истоимене планине која се налази у централном делу Србије. На Копаонику расте велики број заштићених биљака и животиња. Панчићева поточарка и рунолист расту на неприступачним деловима планине и спадају у групу ретких и заштићених биљака. На највишим стаништима планине живе многобројне биљне и животињске врсте. У нижим пределима расту: цер, граб, хрест, јавор, клен, буква и ниске жбунасте биљке – клека и боровница. На већим висинама расту густе смрчеве шуме и јеле. На Копаонику се може пронаћи велики број угрожених и ретких птица.



Под заштитом су: сури орао, планинска шева, шумска сова, сиви соко, златни орао, крстокљун, сова... Становници парка су многобројни и разноврсни инсекти, дивља мачка, јелен, срне, лисица, зец... Пух орашар и вук су посебно заштићени у оквиру парка.



Панчићева поточарка



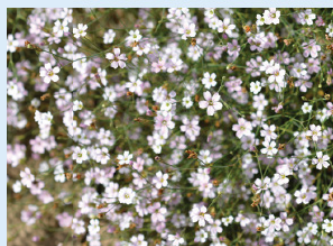
Пух орашар

Национални парк Ђердап највећи је национални парк и налази се на источном делу Србије, на самој граници с Румунијом. Централни део овог простора чини Ђердапска клисура на Дунаву. То је једини геопарк у Србији који је под заштитом УНЕСКА.

Богатство и разноврсност рибљег света значајно је за овдашње становништво јер се генерације и генерације баве рибарењем. Најпознатије врсте рибе су: сом, кечига, деверика, клен, мрена, буцов... Мали вретенар и велики вретенар су због смањене бројности трајно заштићене врсте.



Посебно значајне врсте птица које настањују Ђердап су: мали корморан, орао кликотовац, сури орао, буљина, прдавац, уралска сова, ћук, бела чиопа и даурска ластва. Ту живе: европски јелен, срна, дивља свиња, бројни инсекти и гмизавци. Строго заштићене животиње су рис, видра и слепи миш...



Камењарски каранфил је заштићена врста. Успева на каменитим подручјима Ђердапске клисуре.

На овом подручју расте разноврсна богата мешовита шумска и жбунаста вегетација: мечија леска, орах, јоргован, сребрна липа, мезијска буква, божиковина, ловоролисни јеремичак, копривић, двојезичац...

Национални парк Тара обухвата највећи део планине Таре која се простире на крајњем западу Србије. Тара је позната по шумовитости лишћара и четинара, као и по многобројним врстама биљног и животињског света од којих је велики број заштићен. Панчићева оморика и Панчићев скакавац су симболи ове планине.

Падине Таре представљају повремено или трајно станиште многих птица: сурог орла, белоглавог супа, сивог сокола, велике ушаре, орла змијара, вртне црвенперке, планинске сенице, уралског орла, грозда камењара...

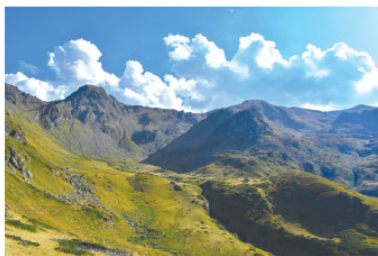


Међу становницима овог националног парка су многобројни глодари, гмизавци, звери и друге животиње. Најпознатији глодари су велика волухарица, пух лешникар и жутогрли миш. На овом подручју живе: мрки медвед, срна, дивља мачка, вук, куна златица и куна белица, рис, дивља свиња, дивокоза...

На овом подручју расте разноврсна богата мешовита шумска и жбунаста вегетација: мечија леска, орах, јоргован, сребрна липа, мезијска буква, божиковина, ловоролисни јеремичак, копривић, двојезичац...

Национални парк Шар-планина налази се на крајњем југу Србије, дуж границе са Северном Македонијом. Биљни и животињски свет је богат и разноврстан. Најпознатије ретке биљке су молика, муника и македонски храст. Становници парка су: куна златица, медвед, рис, дивокоза, дивља мачка, видра, те много инсеката, гмизаваца и птица. На Шар-планини живе змије отровнице: шарка, поскок и шарган. Међу птицама су: орао брадан, велики тетреб, сиви соко, белоглави суп, сури орао, јаребица камењарка, снежна зеба и многе друге птице.

Шар-планина је позната по многобројним језерима (горске очи), скијашким теренима и по бројним објектима културне баштине, тако да је радо посећују туристи.



Куна златица



Прошири своје знање о националним парковима Србије. Посети њихове странице на интернету.



национални паркови србије

РЕЗЕРВАТИ И СПОМЕНИЦИ ПРИРОДЕ



Подручја националних паркова, резервати природе и споменици природе представљају право благо сваке државе. Зато свака држава предузима мере за њихово очување, као и заштиту ретког и разноврсног биљног и животињског света који живи на том подручју.

Резерват природе је очувана природна територија са специфичним природним одликама, која представља јединствене, очуване и посебне целине у којој живе одређене ендемске, ретке и угрожене биљне и животињске врсте од посебног значаја. Може бити део националног парка који је заштићен најстрожим режимом заштите.

У Србији има неколико резервата природе. То су: **Обедска бара, Засавица, Делиблатска пешчара, Царска бара, Сува планина, Увац...**

Природни услови у водотоку Засавице утицали су да овај простор буде насељен ретким биљкама и животињама као што су: језичасти љутић, слатководни сунђер, мочварна коприва, ребратица, адрованда (биљка месождерка), риба умбра, патке њорке, подунавски мрмољак, видре... У резервату се налазе и даброви. Они своје склониште граде на води и поред воде. На отвореним пашњацима гаје се свиње мангулице, подолска говеда и балкански магарци. Засавица је једино станиште у Србији за биљку адрованду и рибу мргуду.



Видра

Обедска бара је посебно подручје на којем се гнезде многобројне и разноврсне птице, а најпознатија су гнездилишта црне роде и орла белорепана. Ово подручје је проглашено за међународно значајно стајалиште птица, јер се на њему птице селице одмарају при одласку и повратку с југа. У резервату има преко 200 врста птица, а најдрагоценији је повратак птице ибиса, која је симбол Обедске баре. Резерват је богат шумом, гљивама, инсектима, гмизавцима, рибом...



Ибис



Увац је станиште бројних, ретких и заштићених биљака и животиња.



Белоглави суп

Најзначајније природне вредности **Националног парка Тара** су десетак резервата природе који су стављени под заштиту. Сваки од њих је посебни природни феномен.

Споменици природе су неизмењене или делимично измењене природне просторне целине и природни објекти који су препознатљиви и јединствени по својим обележјима. Неки водопади, неке пећине, необично дрвеће или знаменити делови једне територије, на пример шума ретког дрвећа, део долине или обала и језеро могу бити споменици природе. Они су под посебним режимом заштите као добра од изузетног значаја. Забрањене су све радње и активности које угрожавају њихова обележја и изворне природне вредности

Ђавоља варош је скуп земљаних кула које је „извајала“ природа. Налази се на југу Србије, у средишту планине Радана. Висина кула се креће од 2 до 15 метара и на врху сваке куле налази се камена капа. Земљане куле представљају специфичне облике рељефа које употпуњују и два извора киселе воде са високом минерализацијом. Вода је црвенкасте боје, посебног је укуса и мириса. Земљане куле и разливена црвенкаста вода у простору делују привлачно за посетиоце. Ђавоља варош је проглашено за природно добро од изузетног значаја и стављена је у прву категорију заштите.



Рипаљка је водопад на речици Градишници. Налази се на планини Озрен у близини Сокобање. Водопад Рипаљка је прво природно добро које је стављено под заштиту државе.



Ресавска пећина је заштићени споменик природе и сврстава се у прву категорију заштићеног подручја као природно добро националног значаја. Једна је од најлепших и најдужих пећина у Србији. Веома је богата разноврсним и разнобојним облицима пећинског накита. Као природно добро од изузетног значаја, ова пећина је прва уређена за масовну туристичку посету и представља симбол пећинског туризма.



Покушај да истражиш које природне вредности постоје у крају у ком ти живиш. Опиши их.



резервати и споменици природе

СТАНОВНИШТВО СРБИЈЕ

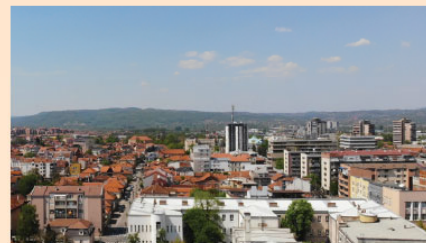


Становништво једне државе чине сви људи који живе у њој. Према последњем попису становништва из 2011. године, а по званичним подацима Републичког завода за статистику, установљено је да у Србији има 7 186 865 становника. Попис становништва из 2011. године не садрже податке за АП Косово и Метохија. Наиме, попис 1991. године бојкотован је од стране већине албанског становништва, док 2002. и 2011. године на територији јужне српске покрајине нису постојали услови за спровођење пописа.

Наша држава је неравномерно насељена. Највећа густина насељености је у градовима, а најмања у планинским пределима у којима су услови за живот неповољни. Многи људи напуштају планинске пределе и селе се у равнице због плодног земљишта и бољих услова за живот. Они се углавном баве пољопривредом – ратарством, повртарством, воћарством и сточарством.

У потрази за послом и бољим животним условима, људи се селе у градове. У градовима се број становника повећава, а у селима смањује. Јасно се уочавају путеви миграција који почињу у регионима јужне, источне и западне Србије, а завршавају у Београду, Новом Саду, Крагујевцу... У селима углавном остају старији људи, док омладина своју будућност види у градовима или у иностранству.

Према статистичким подацима више од половине грађана Србије живе у градовима и градским насељима. Број становника се мења и природним процесима – рађањем и умирањем. Поред осталог, на промену броја становника једне државе утиче и кретање становника, односно досељавање и исељавање.



Крушевац

Република Србија је држава српског народа и свих грађана који у њој живе. Поред Срба којих има највише, ту живе и припадници других народа: Албанци, Мађари, Хрвати, Црногорци, Македонци, Румуни, Бугари, Буњевци, Словаци, Чеси, Роми, Русини и многи други. Ова шароликост је богатство наше државе, које се огледа у различитим културама, обичајима, језицима, фолклору, народним ношњама, музици, кухињи и другом.

Велики број Срба живи и ван граница Републике Србије. Највише их има у земљама у региону, а поготову у Босни и Херцеговини (претежно у Републици Српској), у Црној Гори, Хрватској, Мађарској, Румунији, Албанији и Републици Северној Македонији. Осим у региону, Срби живе и раде у читавом свету.



иностранство – територија ван наше државе
миграција – кретања становништва, пресељење с једног места на друго



Шта све утиче на промену броја становника једне државе?



становништво Србије

ПРАВА И ОБАВЕЗЕ СТАНОВНИКА СРБИЈЕ



Република Србија је држава свих народа који у њој живе. Односи народа су регулисани законима, како би сви могли да остваре своја права и обавезе и да нико никог не угрожава. Сви народи имају право на школовање, на здравствену заштиту, на запослење...

У Србији се подстиче дух толеранције и дијалога, ради се на унапређењу узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који ту живе. Припадници различитих народа имају право да говоре својим језиком, да се школују на свом језику, да пишу својим писмом, да се информишу и слушају радио и ТВ програм на свом језику, да верске обреде обављају у својим верским објектима, да слободно изражавају националну припадност, да оснивају посебне културне, уметничке и научне установе, друштва и удружења националних мањина, да негују и поштују своје обичаје, празнике...



Црква Светог Марка
Београд



Бајракли џамија
Београд



Црква Имена Маријиног
Нови Сад

Поред права, сви грађани имају и обавезе да поштују права других, да одговорно обављају своје послове, да поштују законе и обележја државе у којој живе. Права и дужности свих становника Србије регулисана су законима. Устав је најважнији државни документ у којем су утврђена права и обавезе грађана, али и државе према њима. Сви пунолетни грађани Србије имају право да бирају своје представнике у органе власти и да буду бирани на та места.



Устав Републике Србије



Уједињене нације

У циљу одржавања међународног мира и безбедности, развијања пријатељских односа међу народима, заштите и поштовања људских права и слободе за све, без обзира на расу, пол, језики или веру, основана је 1945. Организација уједињених нација (ОУН) са седиштем у Њујорку.

Савет Европе основан је 1949. године. Основни задатак ове организације је да помаже свим становницима Европе да остварују основна људска права. Седиште Савета Европе је у Стразбуру.



Савет Европе



У оквиру Уједињених нација организован је Међународни фонд за помоћ деци – УНИЦЕФ. Циљ овог фонда је да брине о деци света, да их штити од сиромаштва, да брине о здрављу, исхрани, образовању и општем благостању. Ради заштите њихових права, донета је Конвенција о правима детета коју су усвојиле Уједињене нације. Већина чланица Уједињених нација су потписале Конвенцију о правима детета.

Радост Европе је најзначајнија манифестација у Србији која окупља децу из Европе. Сваке године се одржава у Београду и њоме обележава Светски дан детета. На трговима, улицама и дворанама града Београда, деца Европе приказују музику, игру, културу и обичаје своје земље. Кроз песму и игру деца се упознају, забављају и друже недељу дана.



Радост Европе



Истражи чиме се бави Светска организација



права и обавезе становника Србије

ДЕЛАТНОСТИ ЉУДУ У НИЗИЈСКИМ ОБЛАСТИМА



Низијска област заузима северни део Србије. Осим Панонске низије у нашој домовини постоје и плодне простране равнице које се налазе у долинама река, дуж речних токова. Пространо и плодно равно земљиште, надземни и подземни водни токови и одговарајућа клима, погодовали су развоју пољопривредне делатности: **ратарства, воћарства, повртарства, виноградарства** и **сточарства**. Развијена пољопривреда у низијским областима утицала је на развој прехранбене индустрије. Фабрике прехранбених производа налазе се у Суботици, Зрењанину, Црвенки, Сомбору, Сремској Митровици, Новом Саду...

Ратарство је пољопривредна делатност која је најразвијенија у северном делу наше домовине, у Панонској низији. Савременим пољопривредним машинама обрађују се простране и равне површине земљишта које је плодно и на којем се гаје многе пољопривредне културе. Највише се гаје житарице, индустријске и крмне биљке. Пшеница и кукуруз су житарице које се највише гаје. У мањим количинама гаје се раж, овас и јечам. Житарице се највише користе за исхрану људи и домаћих животиња, а прерадом у фабрикама добијају се други производи.



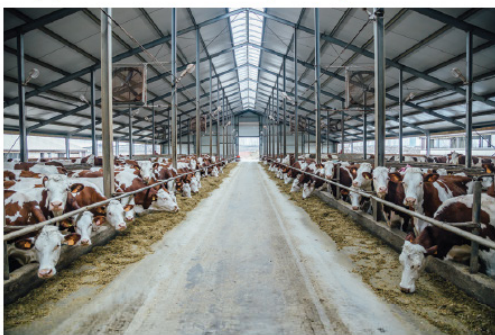
Осим житарица, на нашим плодним пространим равницама гаје се индустријске биљке: шећерна репа, сунцокрет, лан, дуван, соја и друге биљке. Ове биљке се прерађују у фабрикама и од њих се добијају други производи.

На обрадивим површинама наших равница гаје се крмне биљке. Назив је настао од речи *крма*, што значи храна за стоку. Најпознатије крмне биљке су сточна репа, детелина, луцерка, сточни грашак...

Повртарство је заступљено у свим деловима низијске области. Највише се гаје: кромпир, лук, паприка, шаргарепа, парадајз, купус и друго поврће.



Сточарство је значајна грана пољопривредне делатности. Највише се гаје живина, свиње и говеда, тако да се могу задовољити потребе становништва за млеком, млечним производима и месом. На модерним сточарским и живинарским фармама обезбеђени су потребни услови за правилну исхрану и негу животиња. О здрављу стоке и живине брину стручњаци – ветеринари.



Сточарска фарма – говеда



Живинарска фарма – пилићи



Свиње у обору



Фабрика прехранбених производа

Развијена пољопривреда у низијским областима утицала је на развој прехранбене индустрије и индустрије меса. Фабрике прехранбених производа налазе се у Суботици, Зрењанину, Црвенки, Сомбору, Сремској Митровици, Новом Саду...

У низијским областима се налазе новоизграђене кланице и фабрике за прераду меса. Налазе се у Новом Саду, Бачкој Тополи, Врбасу...

На обронцима ниских планина које се налазе у равничарским крајевима развијено је виноградарство и воћарство. Обронци Фрушке горе и Вршачке планине, као и делови централне, источне и јужне Србије, познати су по узгајању винове лозе. Виноградари и воћари, пољопривредна добра и комбинати подижу плантаже воћњака и винограда. Највише се гаје јабуке, крушке, брескве, кајсије...

Фабрике за прераду воћа и поврћа налазе се у Бачкој Паланци, Суботици...



Плантажа винове лозе



Плантажа воћа



У Панонској низији су налазишта нафте и земног гаса. Нафта се прерађује у рафинеријама које се налазе у Панчеву и Новом Саду.

Равно земљиште омогућава брзу и лаку изградњу саобраћајница. Низијска област има разгранату мрежу путева. Развијен саобраћај омогућава брзи превоз робе и људи, развој трговине, туризма и других делатности.



Наведи делатност којима се људи баве у низијским областима.



делатност људи у низијским областима

ДЕЛАТНОСТИ ЛЈУДИ У БРДСКО-ПЛАНИНСКОЈ ОБЛАСТИ



Велики део наше домовине обухватају брдско-планински предели. У брдско-планинским деловима људи се баве разним делатностима. У нижим пределима се баве повртарством, воћарством и виноградарством. Кромпир је најзаступљеније поврће које се гаји у овим пределима. Због повољних природних услова људи гаје: винову лозу, малине, шљиве, вишње, јабуке, крушке и друге воћке.



Малињак



Воћњак

Људи се баве пчеларством и узгојом рибе пастрмке.



Пчелињак



Рибњак

Због неповољних климатских и рељефних услова, у вишим планинским пределима ратарске културе слабо успевају. Планински предели су нарочито погодни за развој сточарства, посебно за узгој оваца и говеда. Када у нижим планинским пределима понестане сточне хране, чобани са стадима крећу на планинске пашњаке. Ту остају све до касне јесени. Са њима су и њихови пси чувари. Сточарска насеља на планинским пашњацима називају се катуни. У касну јесен, када отпочну кише, а први рани мразеви забеле планинске врхове, чобани се са стадима враћају у село.

Од оваца људи користе месо, млеко, вуну и кожу. Од млека праве сир и кајмак. Надалеко су познати сјенички и златарски сир.



Планински пашњак



Листопадне шуме у нижим пределима и четинарске шуме у вишим и хладнијим деловима планина, највеће су богатство планинских области. Оне су основа дрвне индустрије. Рад у шуми, пиланама или у фабрикама за прераду дрвета најчешћа су занимања људи у планинским пределима. Фабрике за прераду дрвета налазе се у: Кучеву, Жагубици, Свилајнцу, Владичином Хану, Александровцу, Нишу и Врању... Дрво се највише користи у грађевинарству и као огрев. Од дрвета се праве кровне конструкције, израђује се намештај, врата, прозори и многи други предмети.



Природне лепоте планинских предела, планинске бистре реке и потоци, обиље снега у зимском периоду и свеж ваздух у летњем периоду, привлаче у планине многе туристе, излетнике и планинаре. Изграђени су путеви, хотели, планинарски домови, пешачке и ски-стазе. Копаоник, Златибор, Тара и друге планине су познати туристички центри наше домовине.



У брдско планинским пределима налазе се рудници угља и руда разних метала, бакра, олова, цинка...

У Бору, Мајданпеку и Великом Кривељу налазе се рудници бакра. Прерадом бакарне руде добијају се сребро и злато.



Најзначајнија налазишта нискокалоричног угља (лигнита) су у Колубарском, Костолачком и Косовском басену.

Највећи рудници олова и цинка се налазе на Косову и Метохији. Највећи рудник је Трепча.



Наведи основне карактеристике брдско-планинских предела.



делатности људи у брдско-планинској области

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ



Природни ресурси су материјална добра која се црпе из површине или испод површине Земље, из Земљине коре или из ваздуха. То су природна богатства – биљни и животињски свет, вода, ваздух, земљиште, нафта, земни гас, руде, метали, минерали... Сви природни ресурси су опште добро и заједничко богатство свих нас и треба да буду плански и наменски коришћени. Уколико се превише користе постоји опасност да с временом нестану. Њихов нестанак се спречава рационалним коришћењем.

НЕОБНОВЉИВИ ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Према трајању, природни ресурси могу бити: **необновљиви и обновљиви**. Необновљиви природни ресурси су: угаљ, нафта, земни гас, руде, минерали. Налазе се у ограниченим количинама, а њихова налазишта имају ограничен век трајања и не могу се обновити. Обновљиви извори енергије представљају ресурсе који се троше и који се могу обнављати.

Угаљ, нафта и земни гас се називају **фосилним горивима**. Природни процес стварања наведених енергената је веома дуг и траје по неколико милиона година. Резерве ових извора енергије се полако смањују јер се много користе. Њиховим сагоревањем се загађује животна средина и ослобађа се велика количина топлотне енергија која се користи за производњу електричне струје и у друге сврхе.

Нафта је тамна, густа и масна течност која се налази дубоко под земљом. Највећа налазишта нафте код нас се налази у Панонској низији. Настала је од изумрлих ситних животиња и биљака које су се наталожиле на дну мора и биле прекривене песком, муљем и осталим слојевима Земље. Услед недостатка ваздуха, а због великог притиска и високе температуре, од тих изумрлих животиња настала је нафта.



Рафинерија нафте

До нафте се долази бушењем земље. На нафтоносна поља се постављају високи метални торњеви с бушилицама које могу да продру више стотина метара у дубину земље. Пронађена нафта се цевима или цистернама одводи до рафинерија, где се пречишћава и прерађује. Од нафте се добијају: лож-уље, машинско уље, бензин, петролеј, вештачка гума, вазелин, парафин, мазут и многи други производи.

Фосилни угаљ лежи у слојевима Земљине коре. Настао је угљенисањем биљних остатака, затрпаних бројним наслагама различитих таложних и других слојева. Огромне налазишта угља потичу из бивших мочвара званих шуме угља. Услед честих и јаких поремећаја површински слојеви су тонули и остајали затрпани другим слојевима или водом и муљем. Без довољно ваздуха под великим притиском и високом температуром биљни остаци су се мењали, угљенисали и претварали у угаљ. У природи постоји више врста угља. Најстарији и најквалитетнији је камени угаљ. Изгледа као црни, сјајни и масни камен. Сагоревањем се ослобађа велика количина топлотне енергије.

Земни гас има високу топлотну вредност и при сагоревању не оставља отпатке. Увек се појављује на бушотинама нафте. До насеља и фабрика се доводи посебним цевима – гасоводима. Употребљава се као гориво у домаћинству и индустрији. Сагоревањем природног гаса ваздух се загађује много мање него сагоревањем чврстих и течних горива.



Руде су стене из којих се топљењем и прерадом добијају гвожђе, бакар, злато, сребро... Већина стена се састоји од мешавине неколико минерала. Налазе се у дубинским и површинским слојевима Земљине коре. Постоји више врста руда од којих се добијају различити метали који се могу лако обрађивати: ваљати, ковати, истезати, тањити и савијати. Рудници су места где се копају руде. Људи који копају руде су рудари. Наша земља је препознатљива по рудном богатству. Руде се деле на руде метала и руде неметала које човек експлоатише.

„Има много тога што је ова планета чувала милионима година. То су нафта, гвожђе, сребро, песак, алуминијум, бакар и још много тога. Ова блага су поклон за вас. Њима грејемо своје куће зими, од њих правимо алат, кувамо... Кад их потрошимо, више их неће бити. На нама је да одлучимо шта ћемо радити са њима. Да ли ћемо све да извадимо из Земље и претворимо у ствари које нам баш не требају? Или ћемо да их штедимо, па ћемо тако и ми као и сва друга жива бића на Земљи, моћи још дуго да их имамо?“

Из књиге „Како деца могу спасити земљу“



ОБНОВЉИВИ ПРИРОДНИ РЕСУРСИ



Обновљиви природни ресурси представљају изворе из природе који се троше и поново обнављају. Неисцрпни извори енергије су: енергија Сунца, снага воде и снага ветра. Коришћењем ових извора смањује се употреба фосилних горива.

Вода и ветар су обновљиви извори енергије који су недовољно искоришћени код нас. Они су најперспективнији извори енергије јер не загађују околину. Коришћењем ових извора енергије смањује се употреба фосилних горива, а самим тим је и околина чистија.

Вода у природи стално кружи и мења агрегатна стања, па се не може потрошити. Снажни речни токови су извор енергије. Људи су од давнина уочили енергију воде и применили је за покретање воденичког камена и за мљење жита. У воденицама се и данас користи енергија воде, али се употребљава и за производњу електричне енергије. Електрична постројења у којима се енергија воде претвара у електричну енергију називају се хидроелектране или хидроцентрале. Оне се граде на брзим планинским рекама, где велика количина воде тече са већих надморских висина.



Хидроелектрана

Преграђивањем реке и заустављањем њеног тока ствара се акумулационо језеро (узводно од бране), које садржи велике количине воде која се користи за производњу електричне енергије, водоснабдевање насеља, наводњавање, риблов, одмор и рекреацију, туризам...



Снага ветра покреће крила ветрењаче у којој се меље жито.

Људи су од давнина научили да користе снагу ветра. Снагу ветра су користили за далека путовања по морима. Пловили су бродовима (једрењацима) који су имали огромна једра.



Једрилицу покреће снага ветра који дува у развијена једра.

Ветар је струјање ваздуха изнад Земљине површине. Услед промене температуре, ваздух се загревањем шири, постаје лакши и диже се увис, а хладнији ваздух заузима његово место. Настаје кретање ваздуха које називамо ветром. Што је већа разлика у температури ваздуха, снага ветра је јача. Енергија ветра се користи за производњу електричне енергије. Искоришћавање енергије ветра је најзаступљенији и најисплативији вид обновљивих извора енергије у свету. Ова енергија најмање загађује животну средину.

У Србији има више ветроелектрана за производњу електричне енергије. Највише их има у Банату и у Источној Србији, односно на подручјима где често или стално дувају снажни ветрови.



Производња електричне енергије из ветроелектрана



Соларни панели (плоче)

Сунце је извор живота. Свим живим бићима је потребна његова светлост и топлота.

Сунце је највећи произвођач топлотне и светлосне енергије које су неисцрпне. Сунчевим зрачењем на Земљу доспева велика количина енергије која је недовољно искоришћена. Сунчева енергија може да се искористи за загревање кућа, за загревање воде, али и за производњу електричне енергије.

Соларне електране су врста електрана које користе енергију Сунца за производњу електричне струје или загревање. Соларни панели (плоче) упијају и чувају енергију Сунчевог зрачења. Најчешће се постављају на кровове кућа, односно на делове крова који су најбоље осунчани. Енергија Сунца може да се користи и без соларних панела. На осунчаним местима нека домаћинства постављају црне бојлере напуњене водом која се загрева и коју користе на разне начине. Електрична енергија која је добијена од Сунца је најеколошкији начин добијања енергије. Сунчева енергија је неисцрпна и не загађује околину.

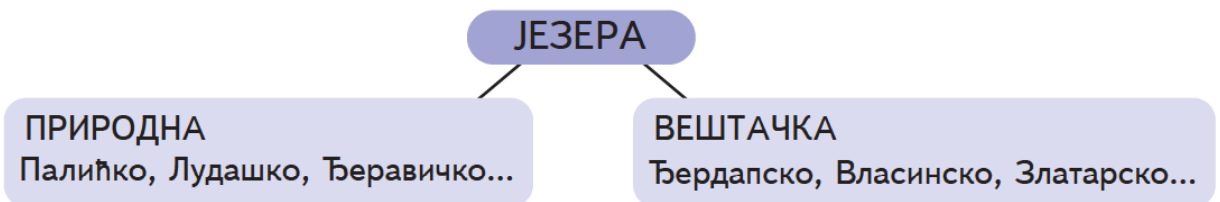
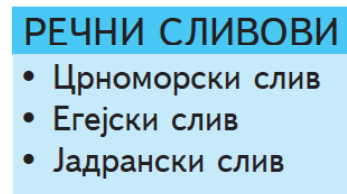
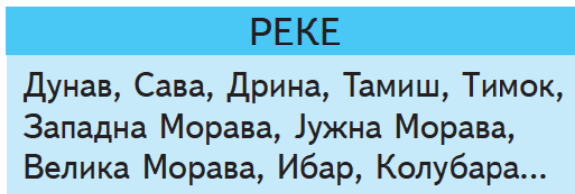
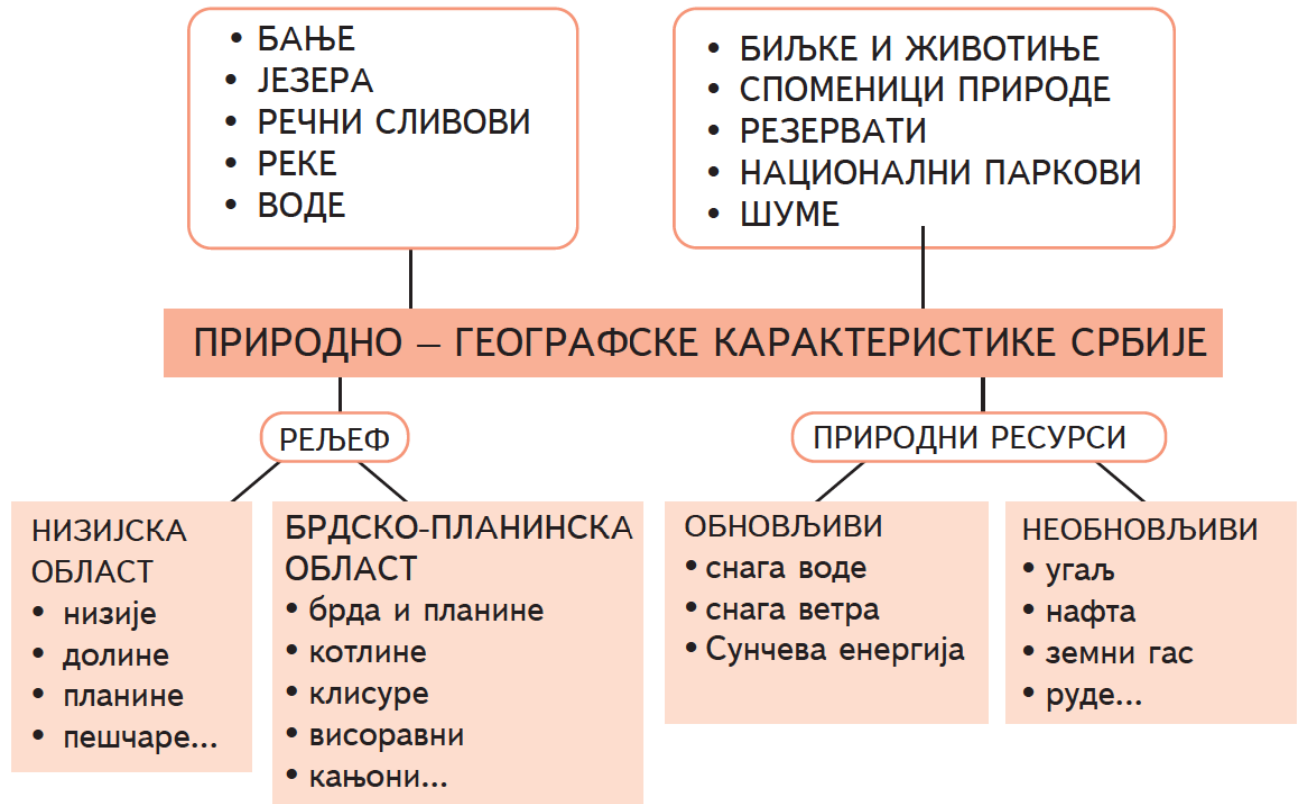


Зашто људи све више користе обновљиве изворе енергије?



обновљиви природни ресурси

ПОДСЕТИ СЕ



ЧОВЕК ПРИРОДНО, ДРУШТВЕНО И СВЕСНО БИЋЕ



ЧОВЕК – ПРИРОДНО, ДРУШТВЕНО И СВЕСНО БИЋЕ



Човек је део живе природе. Он се рађа, расте, развија, храни, дише, размножава, стари и умире. У природи проналази све што му је потребно за одржавање у животу. Користи сунчеву светлост и топлоту, ваздух, воду, храну и са њом минералне и друге потребне материје. Одговорно се односи према живој и неживој природи.



Човек је свесно живо биће. Он усправно хода, мисли, говори и ради. Размишља о себи и о свему шта га окружује. Он планира, учи, памти, закључује и својим знањем и радом долази до циља који је зацртао. У раду користи разноврсне алатке и машине које је сам измислио и направио. Властитим радом стално побољшава и унапређује услове свога живота. Својим радом свесно делује на природу која га окружује, мења природу и прилагођава је својим потребама. Исушује мочваре, крчи шуме, пошумљава голети, зауставља реке, подиже насеља и повезује их, гради путеве, тунеле, мостове...



Човек одувек живи у друштву с другим људима. Он је друштвено биће. Живи и ради у заједници, а у раду се удружује и бави разним активностима и пословима. Живот у друштву са другим људима омогућује му да савлада многе животне проблеме и тешкоће.



Породица је основна људска заједница

Човек је одговоран према себи и према другима. Он организује активности које подржавају суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост и солидарност. Своје знање непрестано проширује и обогаћује, истражује, гради, открива и ствара научна и уметничка дела. Запажања и доживљаје о природи и друштву човек преноси другим људима говором, описом, сликом и музиком. Живот у друштву постаје лакши, а самим тим и лепши.



По чему се човек разликује од осталих живих бића?



човек – природно, друштвено и свесно биће

ФИЗИЧКЕ ПРОМЕНЕ У ПУБЕРТЕТУ



Пубертет је период у животу сваког човека у којем настају бројне промене у телесном функционисању и физичком изгледу.

Код свих девојчица и дечака у пубертету настају промене. Те промене се не одвијају истовремено код свих. Код неког су видљиве промене, а код другог ће тек настати, јер свако расте и развија се својим темпом.



Девојчице раније улазе у пубертет него дечаки. Пубертет код дечака у односу на девојчице у просеку касни две године. Код неких почиње раније, а код других касније. Неке девојчице у пубертету могу достићи полну зрелост у једанаестој или дванаестој години, а код других промене тек почињу. Ситуација је иста и код дечака. Неки дечаки у својој тринаестој или четрнаестој години изгледају као одрасли мушкарци.

Први знаци пубертета код девојчица су: раст длачица испод пазуха, по ногама и око полног органа, раст груди и појава прве менструације. Код дечака пубертет карактеришу видљиве промене у величини полног органа и појава длачица око полног органа, длачица испод пазуха, на лицу, на ногама а понекад и на грудима. Долази до убрзаног раста и развоја, тако да им рамена постају шири, а боја гласа се мења. У пубертетском периоду могу се појавити на лицу дечака и девојчица бубуљице и акне, као и убрзано знојење и машћење косе.

Због свих наведених промена која са собом носи пубертетски период, многе девојчице и дечаки постају стидљиви и збуњени. Све је то нормално и због тога се не треба бринути.

У овом период дечаки почињу све више да се интересију за девојчице, а девојчице за дечаке. Покушавају да скрену пажњу на себе, али не знају како. Заљубљивање је честа појава, али ни сукоби нису искључени.



Током пубертета неопходно је одржавање личне хигијене. Обавезно је свакодневно туширање уз употребу благих шампона, сапуна и топле воде. На тај начин одстрањујемо нечистоћу и масноћу с коже и тако смањујемо количину бактерија које у додиру са знојем проузрокују неугодан мирис. Одећу треба редовно мењати, а доњи веш и чарапе треба свакодневно мењати.

Обавезно је прање руку. Бубуљице и акне не смеју се дирати ни истискивати јер ће се погоршати стање и настати ожиљци. Треба затражити помоћ лекара и понашати се према његовим упутствима.



ПРОМЕНЕ У ПОНАШАЊУ

У пубертетском периоду дечаци и девојчице често:

- долазе у сукоб са родитељима и наставницима;
- расправљају са одраслим особама, у жељи да наметну своје мишљење;
- нису способни да прихвате критику;
- губе поверење у одрасле особе;
- прецењују своје способности;
- мењају расположење;
- су уморни, имају лошу концентрацију;
- занемарују школске обавезе;
- су незадовољни физичким изгледом;
- желе да на себе скрену пажњу;
- непримерно понашање према другима.



ДИГИТАЛНА БЕЗБЕДНОСТ



Интернет и дигитална безбедност део су свакодневног живота. Пружају нам могућност за брзу комуникацију са другим људима, за размену информација, за истраживање, сазнање, забаву... Интернет је унапредио живот савременог човека. Скоро да не постоји људска активност која није нашла простор на „мрежи свих мрежа“. Интернет је место сусрета људи, идеја, људске креативности, вештина, знања...

Интернет је највећа светска мрежа компјутера. Чини је милијарде увезаних компјутера. Сваки компјутер има неки садржај који је доступан осталим члановима интернета.

Твој компјутер постаје део интернета када се прикључиш на мрежу. Тако садржаји твог компјутера постају доступни другима. Важно је да одредиш границе доступности. Томе служе безбедносни алати – заштитни компјутерски програми који те штите од недозвољених упада на твој рачунар.



Интернет који масовно користи неколико милијарди људи постоји двадесетак година. Ми тек учимо на које све начине можемо користити могућности које нам нуди. Такође, упознајемо се и са опасностима које вребају са интернета. У рукама злонамерних људи постаје моћно оруђе за остваривање њихових циљева: може се улазити на туђе рачунаре, шпијунирати, нарушавати приватност људи, могу се злоупотребљавати подаци и уцењивати људи, на интернету се могу красти знање, новац, на интернету се људи могу застрашивати итд.



Да се ово не би дешавало, потребно је имати свест о могућим опасностима, и предузети разумне мере заштите. Најважније је наоружати се знањем о рачунарима, интернету, компјутерским програмима заштите. На интернету не треба боравити без надзора одраслих. Одрасли имају више животног искуства у препознавању опасних ситуација.



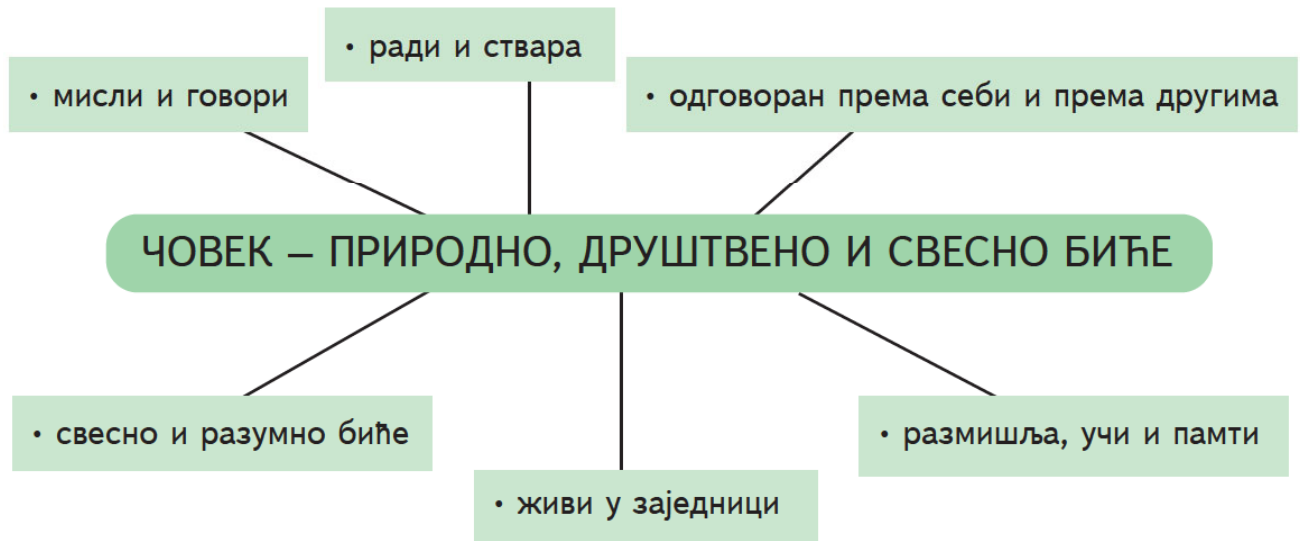
МЕРЕ ОПРЕЗА НА ИНТЕРНЕТУ

- Не буди на интернету без надзора одраслих.
- Не региструј се на садржаје/платформе које нису намењен твом узрасту. Друштвене мреже имају старосне границе и њих треба поштовати.
- Не отварај сваки линк који ти се прикаже. Прочитај где линк води и размисли да ли треба да кренеш на ту страну (линкови који се нуде сами од себе често воде у интернет ђорсокаке из којих вребају разне опасности, на пример, самоинсталација шпијунског компјутерског програма на твој рачунар).
- Нигде на интернету не остављај своје личне податке. Твоје име, презиме, адреса, школа, имена твојих родитеља, укућана, њима није место на интернету. За крстарење интернетом сасвим лепо служе и надимци. Измисли себи виртуелно име, и служи се њиме.
- Не дозволи да твоје фотографије буду јавно доступне. Дели их само са особама у које имаш поверења.
- Чувај своје интернет лозинке и не дели их са другима. Добра лозинка је комбинација бројева и великих и малих слова. Лоша лозинка је име кућног љубимца, твој датум рођења или 12345678.
- Ако имаш камеру на лаптопу, прелепи је лепљивом траком када камеру не користиш (послужиће и ханзапласт). Ово је једноставан трик којим се спречава да те неко посматра кроз незаштићени компјутер.
- Ако у било којој комуникацији са било ким на интернету осетиш да је нешто чудно, непријатно или нелагодно, не оклевај него се одмах обрати неком старијем (родитељима, наставнику, старијем брату, сестри). Они ће реаговати ако процене да постоји потреба.
- Број за безбедност деце на интернету је 19 833.
- Учи све о компјутерима, учи на којим принципима раде рачунари, а како „мрежа свих мрежа“, научи да инсталираш програме, научи да се бринеш о свом компјутеру. Што више знаш о рачунарима, више ћеш знати о опасностима које вребају, а такође ћеш боље умети сам да се заштитиш.

Прво и основно правило понашања на интернету је да не радиш другима оно што не желиш да неко ради теби: обраћати се другима с поштовањем, не исмевати друге, не ругати се другима, не укључивати се у хајку против других, не малтретирати друге на било који начин, дакле, све оно што је уобичајено у „обичном“ животу, тако се треба понашати и на интернету.



ПОДСЕТИ СЕ



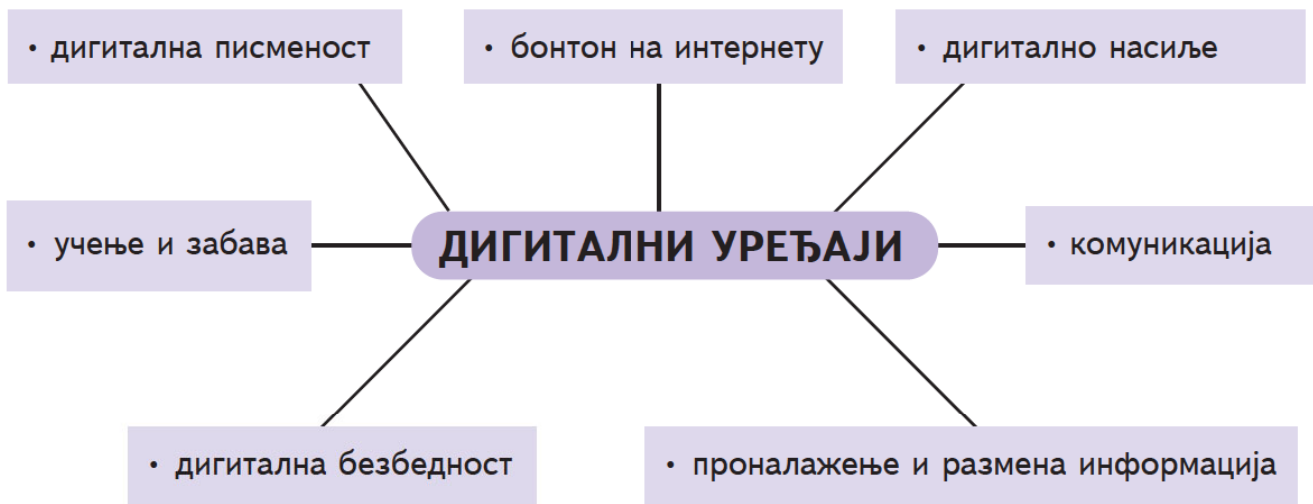
ПУБЕРТЕТ

ФИЗИЧКЕ ПРОМЕНЕ

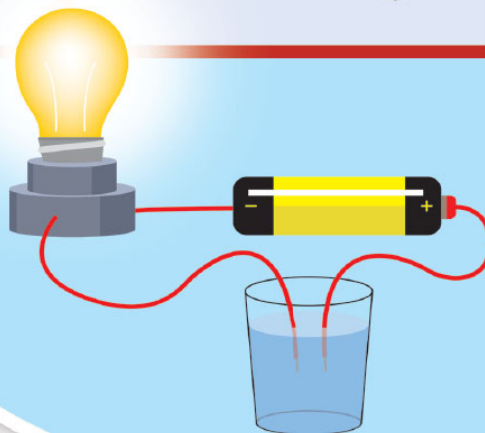
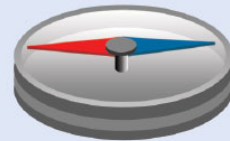
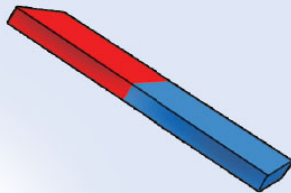
- ДЕВОЈЧИЦЕ – раст у висину, раст груди, раст длачица, машћење косе, прва менструација, бубуљице и акне...
- ДЕЧАЦИ – раст у висину, раст длачица, промена боје гласа, знојење, машћење коже и косе, бубуљице...

ПРОМЕНЕ У ПОНАШАЊУ

- мењање расположења
- незадовољство физичким изгледом
- неприхватање критике
- прецењивање својих способности
- непримерено понашање према другима
- неслагање и сукоб са старијим особама
- занемаривање школских обавеза...



МАТЕРИЈАЛИ



СМЕШЕ



Смеше су мешавине два или више различитих састојака. Састојци смеше задржавају своја својства. У природи постоји многе смеша које имају различите састојке. Састојци смеше могу бити у чврстом, течном и гасовитом стању, па према томе и смеше могу бити у таквом стању. Земљиште је у чврстом стању, вода је у течном стању, а ваздух је у гасовитом стању.

У свакодневном животу људи мешају различите састојке од којих настају смеше. На пример, лимунада је смеша која се састоји од воде, лимуновог сока и шећера. Храна коју једемо је смеша различитих намирница.

ХЛЕБ



Допуни реченице.

Хлеб је смеша _____

КОЛАЧ



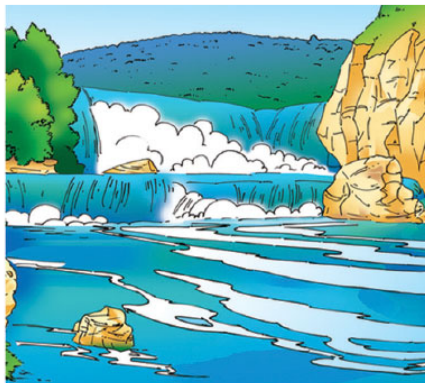
Колач је смеша _____

Воћна салата је смеша разног воћа. Укус воћне салате зависи од врсте воћа и од његове количине у салати.

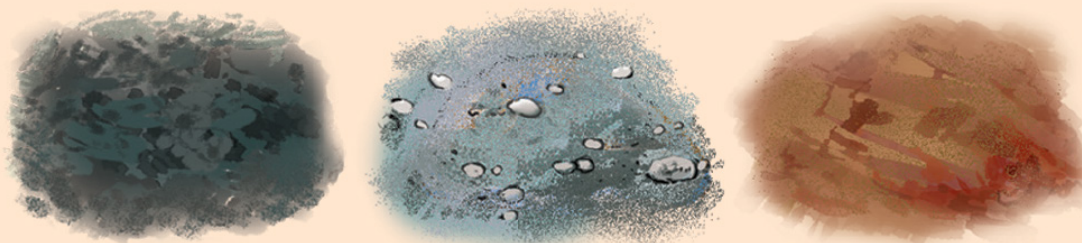


Ваздух је мешавина различитих гасова, водене паре, честица прашине, бактерија... Најзначајнији састојак ваздуха је кисеоник који је неопходан за дисање и опстанак свих живих бића. Чист ваздух је без боје и мириса. Провидан је и невидљив. Загађен ваздух је смеша разних честица прашине, чађи, дима и отровних гасова. Такав ваздух има непријатан мирис и штетан је за људе, животиње и биљке.

Вода у природи стално кружи, тече и пролази кроз различите пределе. Она при томе спира и раствара разне стене, земљиште и друге материје. Она је смеша разних састојака.



Земљиште је смеша која се састоји од разних састојака, а то су: песак, ситни каменчићи, глина, иструлели остаци биљака и животиња, разне соли, ваздух, вода... Постоје разне врсте земљишта.



Прикупи земљиште с различитих места. Може бити са обале реке или потока, из шуме, из баре, с њиве и из винограда. Примерке прикупљеног земљишта осуши у посебним посудама и иситни прстима. Пажљиво погледај и напиши од чега се састоји земљиште.



смеше

РАЗДВАЈАЊЕ САСТОЈАКА СМЕШЕ



Иако је смеша мешавина различитих састојака, састојци смеше могу се раздвајати. Раздвајање састојака смеше врши се на неколико начина: **просејавањем, цеђењем, одливањем и испаравањем.**



Према датом упутству изведи оглед и уочи како се просејавањем раздвајају састојци смеше.

Направи смешу од три кашике пиринча и три кашике соли.
Добро промешај и истреси на сито са малим отворима и просеј.
Шта се догодило? Шта је остало у ситу, а шта исподи сита? Зашто?





Где се још може применити сито за раздвајање састојака смеше?
Наведи примере.

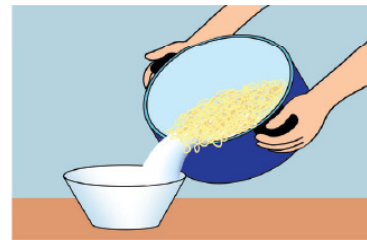
Цеђење или **филтрирање** је начин одвајања талоба (чврстих састојака) од течности. Одвајање се обавља помоћу филтер папира, газе, вате, или цедиљке.



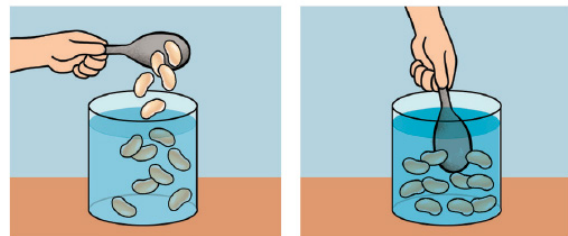
Према датој слици изведи оглед и запиши своја запажања. Стави у левак филтер папир и одозго сипај мутну воду. Посматрај шта се дешава. Где се задржава нечистоћа?



Одливање је поступак који се често користи у свакодневном животу, а изводи се тако што се одлива течности која се налази изнад талоба (чврстих састојака).



У стаклену посуду сипај воду и две кашике пасуља. Промешај и сачекај да се пасуљ сталожити на дно посуде. Пошто се вода налази изнад талоба, пажљиво је пресли у другу посуду. Шта запажаш?



Испаравање је поступак раздвајања састојака раствора. Испаравањем се одваја вода из раствора. Када вода испари, остаје састојак који је био растворен. Испаравањем морске воде из раствора остаје неиспарљиви део, а то је морска со.



Уз помоћ одрасле особе изведи следећи оглед. Направи раствор од воде и шећера. У мању посуду сипај три кашике шећера и толико воде да се покрије дно. Посуду стави на ринглу и загреј. Дејством топлоте вода полако испарава. Кад вода испари, на дну остаје неиспарљиви део, а то је у овом случају шећер.



раздвајање састојака смеше

НАЕЛЕКТРИСАЊЕ ПРЕДМЕТА ОД РАЗЛИЧИТОГ МАТЕРИЈАЛА

НИКОЛА ТЕСЛА И ЊЕГОВ МАЧАК

Наш велики научник Никола Тесла много је волео животиње. У детињству је имао кућног љубимца мачка. Једне вечери, док га је миловао по леђима, зачуо је некакво пуцкетање и угледао ситне варнице које су засветлуцале изнад мачкових леђа. У разговору са оцем је сазнао да је то електрицитет.

Из света електрицитета!



Вероватно ти се десило да, кад скидаш џемпер од синтетике, зачујеш пуцкетање, или да ти се коса (под условом да је сува и чиста) подиже према чешљу кад се чешљаш. Узрок томе је електрицитет. **Електрицитет** је појава која настаје приликом наелектрисања.



Постоје разне врсте материјала (дрво, гума, пластика, метал, тканина, стакло) од којих су направљени разни предмети. Неки предмети се могу наелектрисати трљањем, а неки не могу. Наелектрисање предмета од различитих материјала може се вршити трењем и додиром. Тако наелектрисани привлаче друге предмете.





Предмети од пластике ће се наелектрисати ако их протрљамо вуненом тканином или крзном. Стаклени предмети ће се наелектрисати ако их протрљамо свиленом тканином. Тако наелектрисани моћи ће да привлаче комадиће папира, стиропора, плуте... Научници су утврдили да се неки предмети могу наелектрисати ако се додирну предметом који је већ наелектрисан.



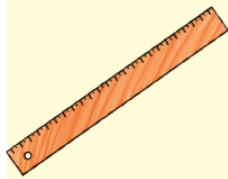
Изведи следеће огледе и напиши запажања.



Стаклену чашу натрљај вуненом тканином и приближи је исцепканим папирићима.



Надувај балон и протрљај га вуненом тканином. Примакни га исцепканим папирићима.



Дрвени лењир натрљај вуненом тканином и примакни га исцепканим папирићима.



Исте огледе изведи тако да све наведене предмете трљаш свиленом тканином.

На основу изведених огледа и запажања, одговори на следећа питања:

- Од каквог материјала су израђени предмети који се могу наелектрисати?

- Који се предмети не могу наелектрисати?

- Који предмети се могу наелектрисати вуненом тканином?

- Који предмети се могу наелектрисати свиленом тканином?



наелектрисање

ЕЛЕКТРИЧНА ПРОВОДЉИВОСТ



У свакодневном животу окружени смо разним предметима који су направљени од различитих материјала. Материјали се међусобно разликују по својим својствима. О неким својствима материјала смо учили у претходним разредима. Ове школске године ћемо проширити знање и упознати још нека својства материјала. Између осталог, учићемо о електричној проводљивости материјала, о наелектрисању предмета од различитих материјала, о магнетним својствима материјала...

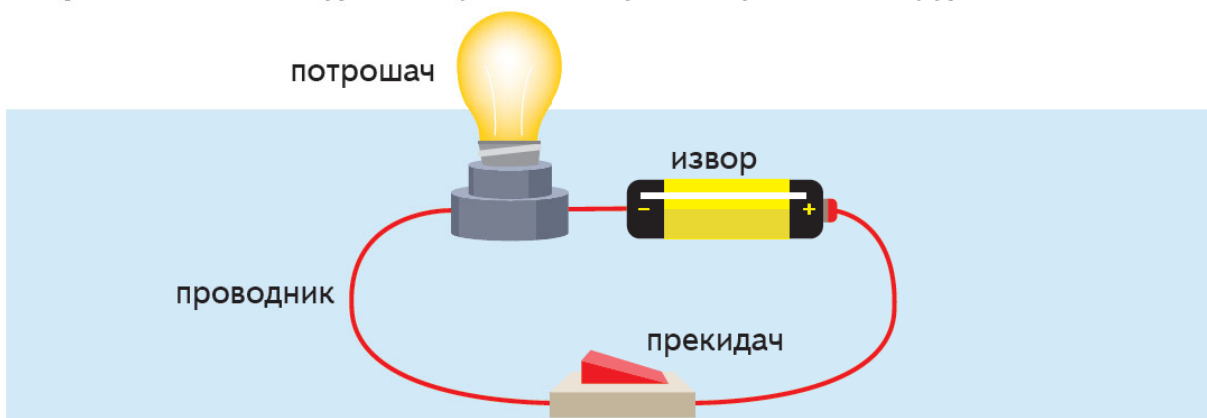
Електрична проводљивост је својство материјала да проводи електричну струју. То својство материјала ћемо приказати кроз неколико огледа, односно стварањем **електричног** или **струјног кола**. Струјно коло чини скуп међусобно повезаних делова (елемената), а то су:

батерија – извор електричне струје

сијалица – потрошач електричне струје

две жице – проводници електричне струје (на обе жице)

прекидач – повезује или прекида везу између делова струјног кола

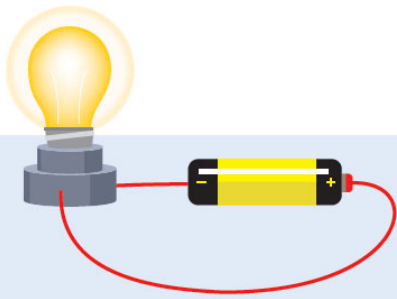


Извор електричне струје је батерија. Сијалица је потрошач електричне струје. Металне жице проводе струју кроз струјно коло. Оне су најчешће бакарне или алуминијске и обложене су гумом или пластиком. Гума или пластика се стављају на жице ради безбедности. Оне су изолатори и не проводе електричну струју. Ако жицама повежемо крајеве батерије са сијалицом, струја ће кроз жице dospети до сијалице и она ће светлети.

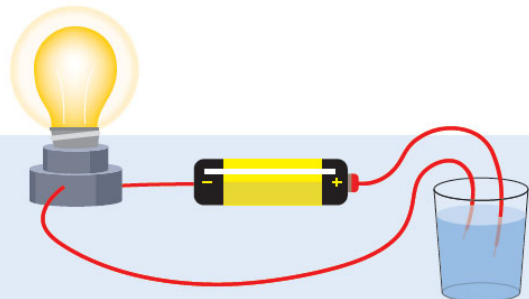
Помоћу прекидача струјно коло може бити затворено и отворено. Када је струјно коло затворено (има струје), сијалица светли, а када је отворено (нема струје), сијалица не светли. Електрична струја је усмерено кретање наелектрисања.



електрична проводљивост

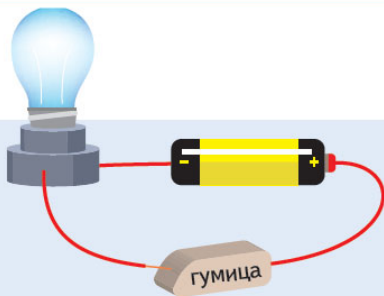


Ако се једна жица повеже са батеријом помоћу спајалице, сијалица ће светлети.



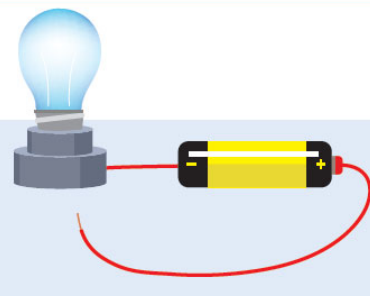
Ако се крајеви жице зароне у слану воду, сијалица ће светлети.

Слана вода проводи електричну струју.



Ако се једна жица повеже са батеријом помоћу гумице, сијалица не светли.

Гума не проводи електричну струју.



Ако се само једна жица одвоји од батерије или сијалице, сијалица ће престати да светли.

Сијалица не светли зато што се између батерије и жице налази ваздух који не проводи електричну струју.

Додир струје и воде може бити опасан по живот. Вода коју свакодневно користимо проводи електричну струју. У њој се налазе растворене минералне материје.

Пре купања
обавезно искључим
бојлер.



Материјали који проводе електричну струју називају се **проводници**. Материјали који не проводе електричну струју називају се **изолатори**. Ваздух, гума, дрво, стакло и пластика не проводе електричну струју. Они су изолатори.

РАЦИОНАЛНА ПОТРОШЊА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

У својој кући или стану свакодневно можемо да штедимо електричну енергију на више начина. Наводимо неколико начина које можемо применити у свом домаћинству како би се потрошња енергије смањила.



- Искључити светло у просторији у којој се не борави.
- Обичне сијалице треба заменити штедљивим сијалицама.



- Обрисати прашину са сијалица. Прашњаве сијалице користе више енергије од чистих сијалица.
- Искључити дигиталне уређаје када се не користе.
- Користити кућанске апарате и уређаје са најмањом просечном потрошњом електричне енергије који имају ознаке ААА, АА, А и Б.
- Шерпа или лонац током кувања требало би да буду поклопљени. На тај начин се храна брже припреми.

- Дно лонца или шерпе требало би да буде исте величине као рингла на којој се кува.
- Док се нешто пече у рерни, врата рерне треба да буду затворена.
- Треба избегавати честа отварања фрижидера и замрзивача.
- Треба редовно уклањати наслаге леда и не стављати топле посуде у фрижидере и замрзиваче.
- Машину за судове треба укључити само када је максимално напуњена посуђем.
- Треба проверити да ли прозори добро дихтују и увече спустити ролетне и навући завесе када је хладно. На тај начин се задржава топлота.
- Добром топлотном изолацијом станова и кућа обезбеђује се мања потрошња струје.
- Туширањем штедимо истовремено воду и струју. Мање трошимо топле вода туширањем него купањем у кади пуној воде.



Истражи на интернету још неке савете о рационалном коришћењу електричне енергије.

БЕЗБЕДНО РУКОВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНИМ АПАРАТИМА



У свакодневном животу користимо електричну струју (енергију). Она нам служи за осветљење, грејање и хлађење просторија у којима боравимо; за рад електричних апарата и уређаја; за кување и пеглање; за пренос информација; за покретање и рад разних машина, превозних средстава... Иако нам електрична струја олакшава и улепшава живот, она може да буде и веома опасна.

Кућне електричне инсталације морају да буду прописано изведене. Непажљивим и неправилним руковањем електричним апаратима у домаћинству може се изазвати пожар или струјни удар.

Приликом руковања овим апаратима неопходно је да се придржавамо упутстава за њихово коришћење. Ради безбедности веома је важно да нам руке не буду мокре док рукујемо електричним апаратима, као и да стојимо на сувим подлогама од гуме, пластике или дрвета.

Електрични апарати у домаћинству олакшавају нам живот. Зато их треба чувати и пажљиво њима руковати...



- Никада немој користити електрични апарат који је оштећен.
- Када укључујеш или искључујеш фен за косу, пеглу, усисивач, грејалицу, шпорет или било који други електрични апарат који се налази у твом домаћинству, не хватај и не вуци рукама кабл; користи утикач.
- Не укључуј неисправан кабл у утичницу.
- Када је електрични шпорет укључен, немој га додиривати мокрым рукама, нити га брисати.
- Када се купаш, обавезно искључи бојлер.
- Када нешто куваш на решоу или шпорету, пази да ти не искипи. Ако се то ипак деси, прво искључи решо или шпорет, а затим обриши.
- Не користи пеглу на чијем се гајтану виде оголене жице!

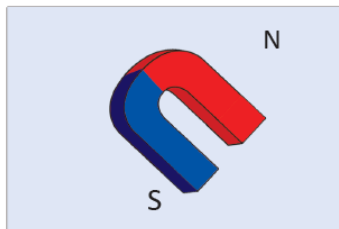


Истражи на интернету пут електричне струје од електране до потрошача.

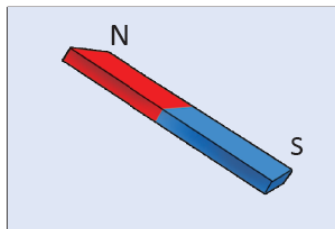
МАГНЕТНА СВОЈСТВА МАТЕРИЈАЛА



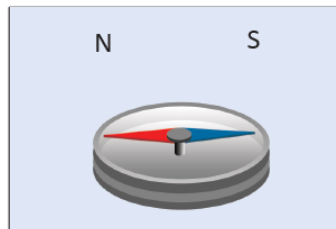
По старој грчкој легенди, пастир по имену Магнес, чувајући стадо на падинама једне планине, приметио је да су се његов гвоздени штап и сандале с гвозденим каишевима приљубили уз велики црни камен. Касније су научници дошли до сазнања да постоји једна врста руде гвожђа која се зове магнетит. Та руда има својство да привлачи и задржава гвоздене предмете. Руда магнетит је природни магнет. Поред природног магнета постоје и **вештачки магнети**. То су предмети од гвожђа који су намагнетисани природним магнетом. Најчешћи облици магнета су: потковичасти магнет, шипкасти магнет и магнетна игла.



Потковичасти магнет



Шипкасти магнет

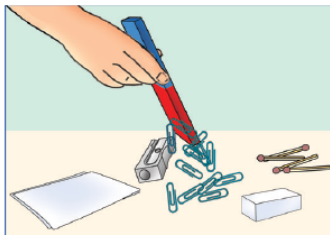


Магнетна игла

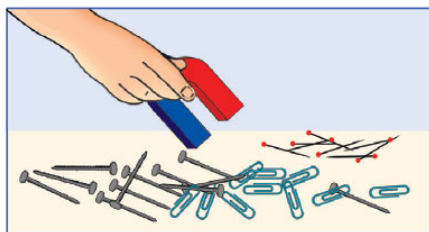
Сваки магнет има своје магнетне половине, северни (N) и јужни (S). Кад два магнета приближимо један другом видећемо да се супротни полови привлаче, исти се одбијају.



Према датом упутству изведи оглед и напиши своја запажања.



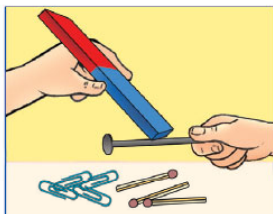
Који делови магнета највише привлаче предмете?



Магнет има својство да привлачи металне предмете. Дејство магнета најјаче је на његовим крајевима. Простор у коме се осећа дејство магнета назива се магнетно поље.



Узми већи ексер и намагнетиши га. Ексер намагнетиши тако што ћеш врх магнета повлачити више пута у истом смеру. Тај ексер прinesi спајалицама и шибицама. Шта закључујеш?

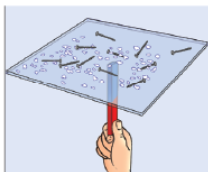


Гвоздени предмети могу да се намагнетишу и тако намагнетисани могу да привлаче друге металне предмете.

Дејство магнета није увек исто и зависи од удаљености од предмета. Смањењем удаљености од предмета дејство магнета се повећава, а са повећањем удаљености дејство магнета се смањује.



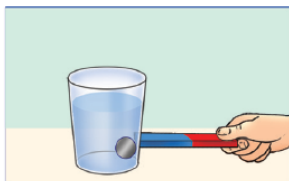
На стаклену плочу стави мале ексере и комадиће папира. Узми магнет и с доње стране вуци по плочи. Напиши своја запажања.



Дејство магнета је могуће и кроз друге материјале. Магнет не може привлачити предмете који су удаљени од њега.



У чашу с водом стави метални новчић и покушај помоћу магнета да га извадиш из чаше. Напиши своја запажања.



Магнети могу да привуку и намагнетишу предмете од гвожђа, никла, челика... Намагнетисани предмети могу да привлаче друге металне предмете. Пластика, гума, папир и стакло не могу се намагнетисати.

Магнети имају примену у свакодневном животу. На пример, електромагнетна дизалица се користи за премештање, дизање и спуштање великих челичних или гвоздених предмета.



ЗАПАЉИВИ МАТЕРИЈАЛИ



Наведи неколико материјала који могу да горе.

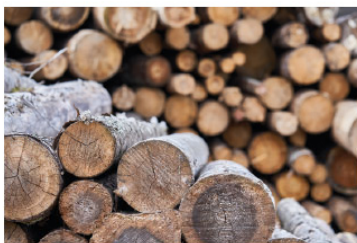


Под утицајем топлоте поједини материјали се могу запалити, неки се топе, а неки проводе топлоту. Неки материјали су запаљиви, а неки незапаљиви. Запаљиви материјали почињу да горе ако су изложени деловању извора топлоте и присуства кисеоника. Брзина запаљивости материјала зависи од њихове тачке паљења. Материјал се лакше запали ако је температура паљења нижа.

Лако запаљиви материјали имају посебне ознаке које служе као знак упозорења. Неопрезним руковањем можемо изазвати пожар широких размера, јер се њихов пламен брзо шири.

Запаљиви материјали могу бити у **чврстом**, **течном** и **гасовитом** стању.

У чврстом стању су: дрво, угаљ, гума, кожа, пластика, папир, тканина...



Запаљиви течни материјали су: нафта, бензин, керозин, алкохол, боје, лакови, лепкови у течном стању, разне врсте козметичких и фармацеутских производа...



Гасовити запаљиви материјали су: земни гас, плин, бутан, ацетилен, водоник...



Лако запаљиви материјали су суво лишће, слама, сено...



Материјали који не могу да се запале су камен, бетон, метал, песак...

Сви производи који у себи садрже запаљиве материје морају бити јасно означени. Они су веома опасни и деци је забрањено куповање и руковање овим средствима без присуства одраслих особа.



Запаљиво



Експлозивно



Запаљива течност



Петарде, прскалице, меци и ракете за ватромет спадају у предмете који садрже запаљиве материјале. Ови производи нису за игру!



Зашто на појединим паковањима постоје ознаке за запаљиве материјале?



запаљиви материјали

КИСЕОНИК КАО ЧИНИЛАЦ САГОРЕВАЊА



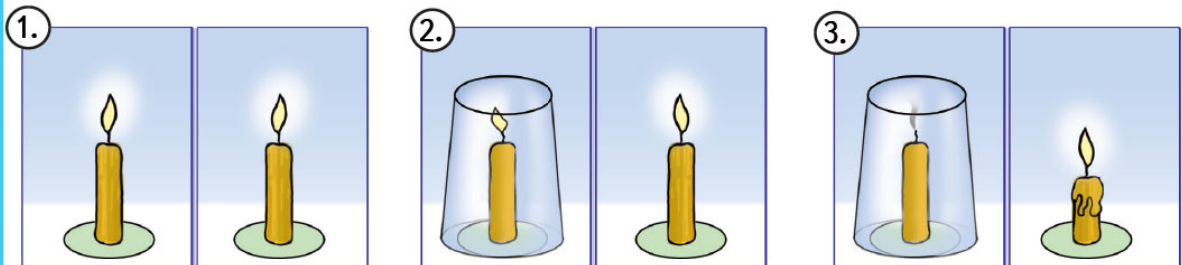
У природи постоји велик број материјала који се међусобно разликују по својствима. Својства материјала одређују његову употребу. Док се неки материјали мењају под утицајем топлоте, ваздуха и воде, други остају непромењени. О повратним и неповратним променама материјала учили смо у претходним разредима.



Једна од неповратних промена материјала је **сагоревање**. Запаљени материјал гори, јављају се пламен и дим, ослобађа топлота и настаје pepeo. За сагоревање је неопходан **кисеоник** који се налази у ваздуху. Значај кисеоника доказаћемо једноставним огледом.



Запалили смо две свеће. Једну свећу смо поклопили стакленом чашом. Поклопљена свећа је неко време горела, а затим се угасила, јер је у процесу сагоревања понестало кисеоника. Непоклопљена свећа је и даље горела, јер је окружена ваздухом у коме се налази кисеоник.



Уз помоћ одрасле особе изведи оглед са свећама. Напиши своја запажања.



За сагоревање било ког материјала потребан је кисеоник који се налази у ваздуху. Свако сагоревање троши кисеоник. Када се кисеоник потроши, пламен се гаси.

Сагоревање може бити **потпуно** и **непотпуно**.

Потпуно сагоревање је облик сагоревања које се одвија када постоји неограничени доток кисеоника и одговарајућа температура. Код брзог сагоревања настаје пламен и ослобађа се велика количина светлосне и топлотне енергије.



Непотпуно сагоревање је облик сагоревања које се одвија када нема довољно кисеоника. Код овог облика сагоревања материјали остају неизгорени. Појачава се дим са штетним материјама и гасовима. Непотпуно сагоревање утиче на загађивање животне средине.



Наведи материјале од којих након сагоревања настаје пепео.



кисеоник, сагоревање

ОПАСНОСТ И ЗАШТИТА ОД ПОЖАРА



Пожар представља неконтролисан процес сагоревања, односно ширење ватре без надзора. За настанак ватре потребни су извор топлоте, запаљиви материјал и кисеоник. Пламен се брзо шири, долази до уништења материјалних добара као и до угрожености живота људи, биљака и животиња. Иза себе оставља пустош.

Најчешћи узроци настанка пожара у затвореном простору су: кварови на електричним инсталацијама, неисправни кућни апарати, погрешно руковање електричним апаратима и непрецизно руковањем запаљивим материјалима.



Пожар могу да изазову и разне експлозије, муње, јака Сунчева зрачења као и топлота изазвана трењем, притиском... На пример, разбијено стакло кроз које пролази Сунчева светлост може загрејати и запалити целу шуму. Шуму може запалити и опушак цигарете или жар запаљене ватре.

Поред шума постоје знаци забране паљења ватре и забране пушења...



Забрана паљења ватре



Забрана пушења

Пожар често настаје и као последица људског немара и неодговорности. Људи спаљују коров, осушену траву, ниско растиње и смеће на отвореном простору; на излету у природи ложе ватру, роштиљају, бацају опушке; понекад оставе стаклене предмете и лако запаљиве материјале.



- Немој се играти шибицама, свећама и упаљачима.
- Без надзора одраслих особа немој користити електричне уређаје и апарате који могу да изазову пожар.
- Грејалице и пећи које стварају топлоту треба држати што даље од запаљивих материјала.
- Укључена грејна тела се не смеју покривати.
- Празне боце од разних спрејова не смеју се стављати у близини извора топлоте.





- Ако дође до пожара у затвореном простору, немој да паничиш, већ затражи помоћ одраслих и прати њихова упутства.
- Место које је захваћено пожаром треба што пре напустити, под условом да се то може учинити на безбедан начин.
- Ако си на безбедном месту позови ватрогасну службу, полицију и хитну помоћ.
- Дим се брзо шири, пун је отровних гасова и услед недостатка кисеоника постоји опасност од гушења.
- Треба поквасити крпу или пешкир, и ставити их преко уста и носа.
- Ако је зграду захватио пожар, немој улазити у лифт. Лифт је напуњен димом и отровним гасовима.

Мањи пожар на отвореном простору могу гасити одрасле особе, тако што га затрпају земљом или песком. Ватрогасци и одрасле особе гасе веће пожаре противпожарним апаратима и водом. Водом се не смеју гасити пожари изазвани кваровима електричних инсталација и неисправним кућним апаратима, као ни пожари изазвани запаљивим течностима. Вода проводи електричну струју па може да настане струјни удар и још веће распламсавање пожара.



- Ако горе чврсте ствари, као што су дрво, папир, кожа, текстил... тада се пожар гаси водом.
- Ако горе запаљиве течности, као што су бензин, уље за ложење, петролеј..., тада се пожар гаси употребом ватрогасних апарата с посебном пеном или прахом. Ова средства прекривају запаљену површину и спречавају приступ кисеоника.
- Ако се уље или маст запали у тигању, довољно је преко њега ставити поклопац који ће спречити доток кисеоника и пожар ће бити угашен.



ВАТРОГАСЦИ 193



ПОЛИЦИЈА 192



ХИТНА ПОМОЋ 194



У којим ситуација ћеш окренути телефонски број 193?



опасност и заштита од пожара

ПОДСЕТИ СЕ

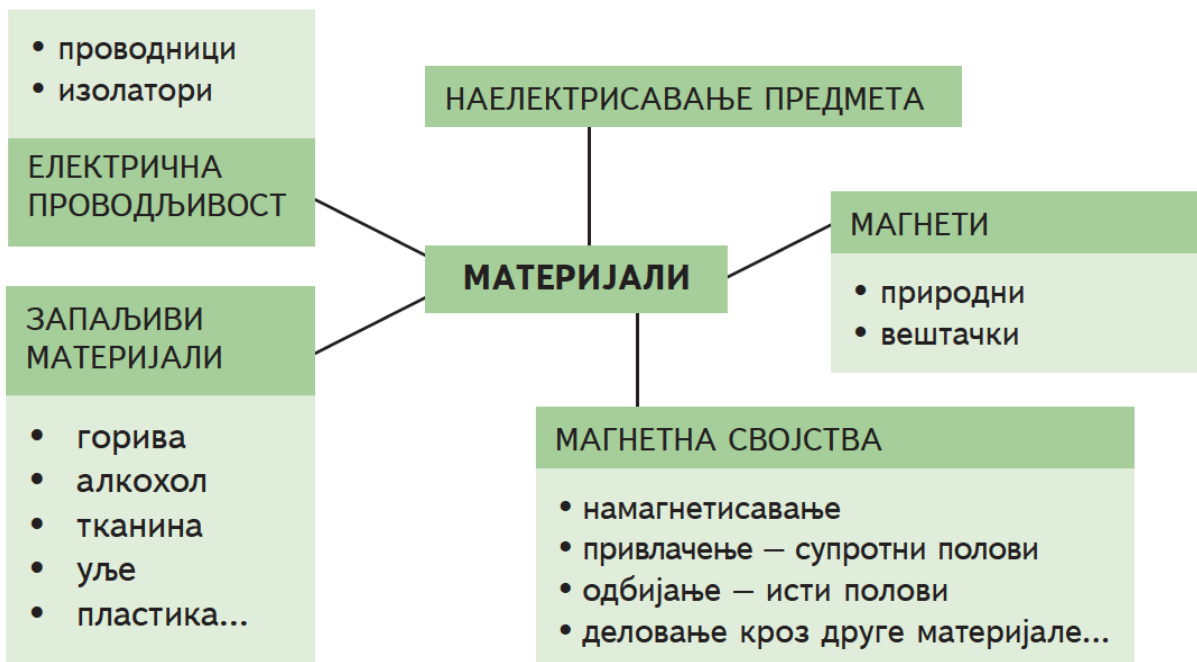
СМЕША – МЕШАВИНА ДВА ИЛИ ВИШЕ РАЗЛИЧИТИХ САСТОЈАКА

СМЕШЕ МОГУ БИТИ У:

- чврстом стању
- течном стању
- гасовитом стању

РАЗДВАЈАЊЕ САСТОЈАКА СМЕШЕ

- просејавање
- одливање
- цеђење
- испаравање



НАСТАНАК ПОЖАРА

КИСЕОНИК КАО ЧИНИЛАЦ САГОРЕВАЊА

ПОЖАР – НЕКОНТРОЛИСАН ПРОЦЕС САГОРЕВАЊА

ОПАСНОСТ ОД ПОЖАРА

ЗАШТИТА ОД ПОЖАРА

ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА

РАЦИОНАЛНА ПОТРОШЊА ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

РУКОВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНИМ АПАРАТИМА У ДОМАЋИНСТВУ

ПРОШЛОТ

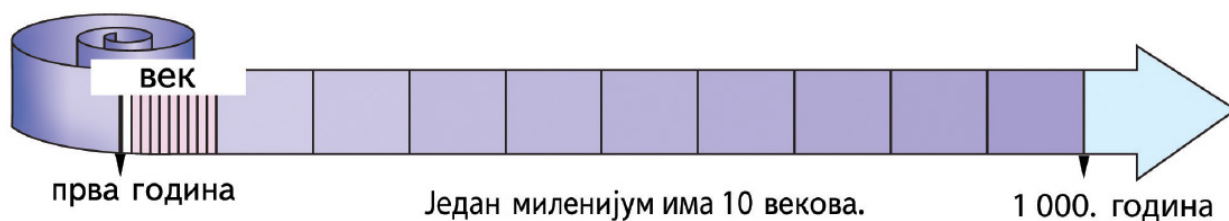


ТРАГОВИ ПРОШЛОСТИ



Свака држава има своју прошлост. Наука која проучава прошлост људског друштва је **историја**. Прошлост се проучава на основу трагова прошлости, а то су **историјски извори**. Постоје материјални, писани и усмени историјски извори. Захваљујући сачуваним историјским изворима у могућности смо да упознамо начин живота људи у прошлости и догађаје који су се дешавали на простору наше државе. На ленти времена могу да буду представљени најзначајнији догађаји из живота народа, као и редослед неких догађања. Прошлост упознајемо обиласком културно-историјских споменика и музеја, гледањем старих фотографија, историјских филмова и позоришних представа, читањем књига, разговором са старијим људима...

Миленијум је временски период од хиљаду година.
Сваки миленијум има десет векова.



Материјални историјски извори су: грађевине, тврђаве, цркве, манастири, мостови, споменици, разни предмети, накит, одећа, посуђе, оружје, алатке, новац, фотографије, уметничке слике...



Сачувани остаци насеља Сирмијума код Сремске Митровице.



Манастир Сопоћани



Остаци средњовековног града Маглича



Прстен из средњег века



Бокал из средњег века



Скулптура из Лепенског вира

Писани историјски извори су: разни списи и документи, закони, биографије, књижевна дела, писма, родослови...



Темнишки натпис
11. век



Зборник за путнике 16. век

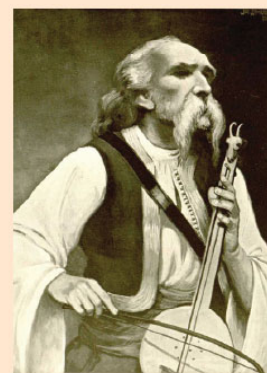


Закон из 13. века



Вук Стефановић Караџић

Усмени историјски извори су: народне песме, приче, легенде, предања, обичаји, питалице, бројалице, брзалице, загонетке... Вук Стефановић Караџић је многе усмене историјске изворе сакупао и записивао.



Гуслар

Предања су приче из којих сазнајемо о догађајима из прошлости; о животу значајних људи и њиховим заслугама. Предања су се прво усмено преносила, а касније су записивана.

Једно од предања је „Умукли вир“, у којем се објашњава зашто река Тара не хучи на једном месту. Према предању, Свети Сава је поред Таре покушао да на једном месту разговара са ученицима, али се од јаког жуборења воде ништа није чуло. Свети Сава се наљутио, прекрстио штапом изнад вира и рекао: „Ћути! Умукни!“ Од тада, према предању река на том месту не жубори, а место народ назива Умукли вир.



Трагови прошлости се чувају и штите од заборава. Неки се чувају на местима где су пронађени или изграђени, а неки у музејима, библиотекама, архивима, црквама, манастирима... Многе породице чувају и штите од заборава разне предмете и документа из прошлости. Тако чувају успомене на своје претке и преносе их на потомке.



трагови прошлости

ДОЛАЗАК СЛОВЕНА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО



Стари Словени су народ који је живео на простору између планине Карпата на југу, Балтичког мора на северу, реке Одре на западу, и реке Дњепара на истоку. Из своје прадомовине почели су да се селе због повећања броја становника, недостатка обрадиве земље, недовољно хране и проласка ратоборних Хуна из Азије у Европу. У тој сеоби Словени су се поделили у три групе: Источне Словене, Јужне Словене и Западне Словене.

После насељавања Словена на Балканско полуострво формирали су се Јужни Словени мешањем разних досељених словенских племена (међу којима су Срби и Хрвати) са староседелачким становништвом и створили своје прве државе. Данашњи народи који припадају групи Јужних Словена су: Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци, Македонци, Бошњаци и Бугари.

Стари Словени живели су организовано у племенима које је предводио племенски старешина, а одлуке су заједно доносили на племенској скупштини. Сва племена Старих Словена имали су заједнички језик, културу и обичаје.

Били су многобошци и много времена су проводили молећи се својим боговима. Врховни бог је био Перун, бог неба и непогода; Дажбог, бог који даје живот Земљи, а истовремено бог Сунца и бог подземног света; Весна, богиња пролећа и младости... По доласку на Балкан, Јужни Словени примају хришћанство.



Рељеф словенског бога Перуна

Срби, народ који припада групи Јужних Словена, трајно су населили Балканско полуострво у првој половини 7. века.

У потрази за обрадивим земљиштем, често су се селили, насељавали и заузимали пределе који су били погодни за земљорадњу. Већином су се насељавали у близини река због плодног земљишта. Крчили су шуме и проширивали обрадиво земљиште. Ту су градили своја насеља. Живели су у дрвеним колибама, удаљени једни од других. Ради боље заштите, већа насеља су била кружног или правоугаоног облика окружена земљаним бедемима. Бавили су се земљорадњом, ловом и риболовом. Од житарица су гајили: просо, јечам, овас и раж. У брдско-планинским пределима гајили су стоку. Од староседелаца су научили да израђују посуђе, оруђе за обраду земље, чамце и друге предмете.



Територија коју су населили Срби простирала се од реке Саве на северу, Јадранског мора на југу и реке Мораве на истоку. Ту су у периоду од 7. до 9. века створили своје прве државе – **кнежевине**. Најпознатија је била Србија (Рашка) која се простирала око река Ибра, Пиве, Таре, Лима и Западне Мораве. Име Рашка потиче од имена града Раса, (код данашњег Новог Пазара) који је био српска средњовековна престоница, главни град. До 12. века Рашка се често налазила под влашћу страних држава Византије и Бугарске. У 12. веку почиње успон српске средњовековне државе.



Остаци старог града Раса



Остаци старог града Раса – српске средњовековне престонице



прадомовина – место, област или територија одакле се неки народ иселио
кнежевина – држава у којој владар има титулу кнеза



Где је била прадомовина свих Словена?



Словени, Јужни Словени, Срби

СРПСКА ДРЖАВА ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ НЕМАЊИЋА 1. део



Велики жупан Стефан Немања владао је Србијом у 12. веку. У току своје владавине осамосталио је и проширио Србију. По његовом имену, владарска породица названа је **Немањићи**. Ова династија је владала Србијом од друге половине 12. до друге половине 14. века. Током своје владавине велики жупан Стефан Немања подизао је цркве и манастире. Изградио је Студеницу, Хиландар и Ђурђеве ступове. Последње године свог живота, као монах Симеон, провео је на Светој гори у Хиландару, са најмлађим сином, монахом Савом (Растком).



Велики жупан Стефан Немања



Манастир Студеница

Краљ Стефан Првовенчани био је средњи син Стефана Немање. Наследио је оца на српском престолу. Сачувао је и одбранио државу наслеђену од оца. Године 1217. крунисан је за краља. Од те године Србија је **краљевина**. Назив Првовенчани добио је по томе што је први понео венац (круну) и постао први краљ из династије Немањића. Манастир Жича задужбина је Стефана Првовенчаног.



Манастир Жича



династија – породица која влада дуги низ година у једној држави



Зашто је владавина Стефана Немање важна за српску историју?



Свети Сава

Растко Немањић – Свети Сава је трећи син Стефана Немање. Замонашио се на Светој Гори и добио монашко име Сава. На Светој Гори је с оцем Стефаном Немањом обновио манастир Хиландар.



Манастир Хиландар

Свети Сава је био веома образован и много је путовао по свету. У Србију је доносио лековито биље, разне записе и књиге. Био је српски просветитељ. Отварао је школе и болнице. Прва болница на територији Србије била је у манастиру Студеници.

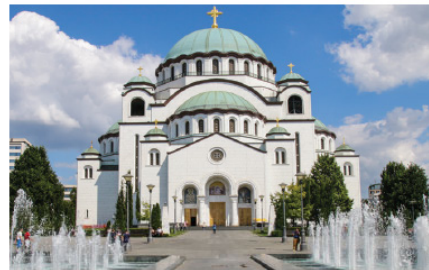
Српски народ га поштује јер је ширио писменост, отварао школе, помагао у лечењу и битно утицао на стварање државе и цркве у средњем веку.

Захваљујући његовој памети, мудрости, упорности и раду, 1219. године, српска црква постаје самостална. Сава постаје први српски архиепископ. Свети Сава умире у Бугарској, а његове мошти су пренете у манастир Милешева. Због побуне Срба, Турци су у 16. веку пренели његове мошти у Београд, на Врачар, где су их спалили.

Српска православна црква Саву је прогласила за светитеља.

Свети Сава се слави у Србији као школска слава 27. јануара.

Савиндан, као школску славу, озваничио је кнез Милош Обреновић 1823. године.



На Врачару, на месту где су спаљене мошти Светог Саве саграђен је Храм Светог Саве.



МОШТИ – посмртни остаци светитеља

архиепископ – црквена титула првосвештеника који је на челу црквене територије – архиепископије



владавина Немањића

СРПСКА ДРЖАВА ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ НЕМАЊИЋА 2. део



Током 13. века у Србији настају први градови, развија се рударство, трговина, занатство, кује се први новац са ликом **краља Уроша**, најмлађег сина краља Стефана Првовенчаног.

Наследници краља Уроша, краљ Драгутин, краљ Милутин и краљ Стефан Дечански воде ратове са суседним државама и увећавају територију Србије. Син краља Милутина, краљ Стефан подигао је манастир Дечани и по њему добија име Стефан Дечански.



Краљ Стефан Дечански



Манастир Високи Дечани

Највећу територију Србија је имала за време **цара Стефана Душана** у првој половини 14. века. Стефан Душан Немањић је био први српски цар. Крунисан је 1346. године у Скопљу након проширења Србије и уздизања цркве у ранг **патријаршије**. Владао је територијом од Дунава и Саве на северу до Пелопонеза на југу. Његова држава се називала **Српско царство**. Цар Душан је своју државу правно уредио доношењем Законика (**Душанов законик**). Због свега наведеног народ га је назвао Душан Силни.



Цар Стефан Душан



патријаршија — највећа црквена област у православној цркви којом управља патријарх

Пелопонез — јужни део Грчке, између Коринтског залива на северу, Јонског мора на западу, Егејског мора на истоку и Средоземног мора на југу

Моћног цара Душана наследио је син, **цар Урош Нејаки**. Није био у стању да сачува државу коју му је оставио отац и зато је добио надимак Нејаки. Године 1371. умире цар Урош и са његовом смрћу престаје владавина династије Немањића. Тада престаје да постоји Српско царство.

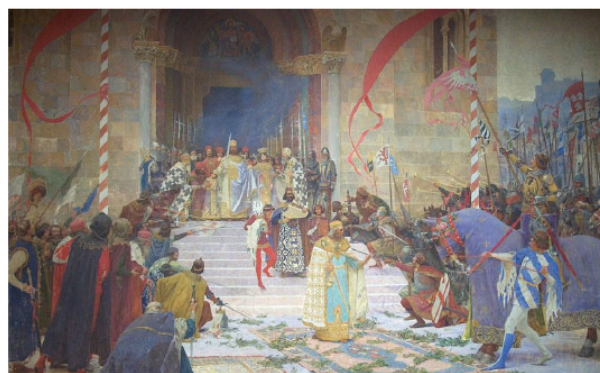


Цар Урош Нејаки и Вукашин Мрњавчевић

У 14. веку на Балкан из Азије долазе Турци Османлије. Први велики сукоб Срба и Турака десио се у септембру 1371. године на реци Марици. Турци Османлије победили су браћу Вукашина и Угљешу Мрњавчевића. Марко Мрњавчевић, син Вукашинов, признаје **вазалство** Турцима и тако јужне територије Српског царства губе самосталност. Марко Мрњавчевић је у народној легенди запамћен као Марко Краљевић. Српска средњовековна држава полако почиње да слаби, распада се на више области, међу којима је била најпознатија област кнеза **Лазара Хребељановића**.



Грб Немањића



Проглашење Душановог законика (Крунисање цара Душана), Паја Јовановић



вазалство – обавеза племића да иде у рат за моћнијег и утицајнијег племића, кнеза или краља, односно владара и да му плаћа одређени порез (данак)



владавина Немањића

ЖИВОТ У СРБИЈИ У ДОБА НЕМАЊИЋА



Живот и рад људи за време владавине династије Немањића се разликовао од живота данашњих људи. Становништво је живело у различитим насељима. Владари и мањи број богатих људи су живели у градовима, а остало становништво у сеоским насељима.

У време владавине династије Немањића Србија је доживела велики економски и културни напредак. То време је било доба развоја градова и градских насеља. Формирање сваког појединог града и градског насеља зависило је у највећој мери од географских услова, близине важних саобраћајница и раскрсница, постојања рудног богатства... Око градова су били бедеми који су их штитили од упада непријатеља. Улице су биле уске и кривудава. Градови су имали главни трг где се налазила црква и друге важне зграда за управљање градом.

У град се могло улазити само на једну капију која је дању била отворена, док је ноћу била закључана и добро чувана. Градови су се непрестано проширивали. Становништво које није могло да се настани унутар зидина, насељавало се у предграђима. Унутар градова живели су и радили трговци и занатлије. У околини градова налазили су се повртњаци и виногради.



Смедеревска тврђава

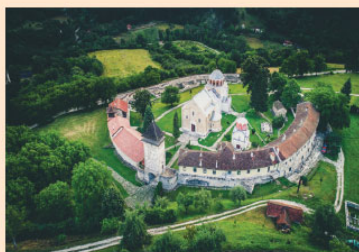
Владари и богати људи су живели у дворцима који су били саграђени од камена и опасани зидинама. Дворац је био опремљен скупоценим намештајем који је био израђен од дрвета и украшен урезаним шарамма. На двору се живело раскошно. Одећа је била израђена од скупоцених тканина извезених златом, украшена бисерима и драгим камењем.



Макета дворца Деспота Стефана Лазаревића



Посуђе и прибор за јело које су користили владари и богаташи било је направљено од сребра и неких метала са позлатом. Трпеза је била богата и разноврсна, састављена од бројних јела: меса, рибе, чорбе, дивљачи...



Манастир Студеница

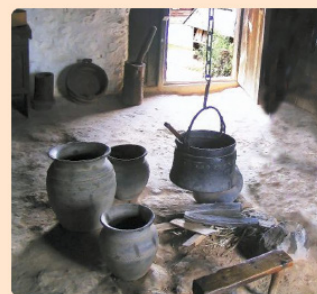
Деца богатих људи су учила мачевање, јахање и вештину ратовања. Мали број деце се школовао у школама које су биле у саставу манастира. Учитељи су им били попови и монаси, једини школовани људи тог времена. Тамо су деца учила веронауку, читање, писање, рачун и певање. Децу су учили и свештеници по селима.



Сеоска кућа

Највећи део становништва је живео у сеоским насељима. Куће су биле ниске и неугледне, грађене од блата и дрвета или од камена, а покривене сламом. Биле су опремљене једноставним намештајем. Скромно покућство сачињавало је неколико клупа за седење, ниске сточице и сто. Укућани су спавали на простиркама од овчје и козје коже испод којих су стављали сламу и лишће.

Посуће им је било направљено од дрвета и глине. Сеоске куће су углавном имале две просторије. Под је најчешће био од набијене земље. У једној просторији се налазило огњиште. Око огњишта су се окупљали чланови домаћинства. У једном домаћинству живело је по неколико генерација.



Огњиште

Црква је била важно место у селу јер су се сви значајни догађаји одвијали у цркви и око цркве: крштења, венчања, сахране, сабори...



Ткање на разбоју

Одећа је била од грубих ланених и вунених тканина. Жене су на разбоју ткале платно и од њега шиле одећу, постељину и пешкире. Мушки чланови домаћинства су се углавном бавили земљорадњом, сточарством, пчеларством, ловом и риболовом. Деца су помагала у бројним сеоским пословима. Док су неки чували стоку, други су помагали у пољским радовима. Девојчице су претежно радиле кућне послове: чистиле, прале, кувале...

Исхрана сеоског становништва састојала се од намирница које су сами производили. Највише су јели поврће, воће и житарице. У свечаним приликама су јели месо и рибу. Мед су користили уместо шећера, а од воска су правили свеће.



Старе кошнице – вршкарe



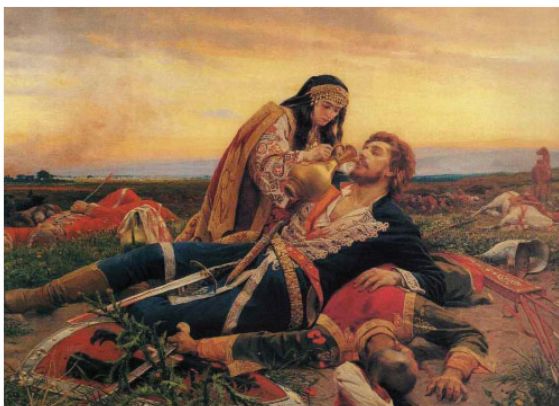
ДОЛАЗАК ТУРАКА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО



Од средине 14. века Турци су све више угрожавали самосталност балканских земаља. После битке на Марици, Турци су угрозили државу **кнеза Лазара Хребељановића**. Кнез Лазар је управљао територијом која се простирала око Велике, Западне и Јужне Мораве и звала се Моравска Србија. Престоница је била у Крушевцу.



Кнез Лазар Хребељановић



Косовка девојка, Урош Предић

Највећи сукоб војске кнеза Лазара и Турака десио се 15. јуна 1389. године на црквени празник Видовдан, на Косову. Данас се Видовдан обележава 28. јуна. Турску војску је предводио **султан Мурат**. Према легенди, султана Мурата убио је српски јунак Милош Обилић, а потом су Турци ухватили кнеза Лазара и одсекли му главу. Тако су, током битке, страдала оба владара. Да би сачувала државу, кнегиња Милица признаје вазалство новом султану.

На почетку 15. века српска држава доживљава нови успон. Тада је Србијом владао **деспот Стефан Лазаревић**, син кнеза Лазара. Србија се тада називала **деспотовином** према титули коју је добио Стефан Лазаревић. За време деспота Стефана, Београд по први пут постаје српска престоница. Српска деспотовина се простирала од Саве и Дунава на северу до Јадранског мора на југу.



Деспот Стефан Лазаревић

Деспот Стефан је волео да чита и пише и окупљао је писмене људе на свом двору. Његово најзначајније дело је *Слово љубве*. Основао је чувену школу преписивања у манастиру Манасија (Ресавска школа).



Манастир Манасија

Деспота Стефана је наследио син његове сестре, **Ђурађ Бранковић**. Он је подигао нову престоницу, град Смедерево. У то време Турци све више јачају и половином 15. века, 1459. године, султан Мехмед Други Освајач заузима Смедерево. Освајањем Смедерева Турци су освојили Србију. Од тог времена српски народ живи у оквиру Османског царства.



Ђурађ Бранковић



Смедеревска тврђава



султан – титула турских владара



Турци на Балканском полуострву

ЖИВОТ ПОД ТУРСКОМ ВЛАШЋУ



За српски народ живот у Османском царству је био тежак. Срби су морали да плаћају порез и да раде бесплатно на турским имањима. Најтежа обавеза угњетеном народу је била узимање и одвођење здраве мушке деце од стране Турака. Ова обавеза је позната као *данак у крви*. Одведену децу су Турци обучавали у посебним школама и временом су они постајали најбољи турски војници – **јаничари**. Због тешког живота, Срби пружају отпор турској власти или се селе у друге државе. Један од облика отпора је хајдучија.

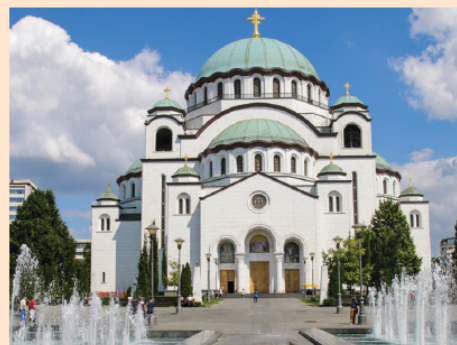
Хајдуци су били храбри људи који су у пролеће одлазили у шуме, предвођени **харамбашом**, а зиму проводили код својих пријатеља – **јатака**. Хајдуци су се борили против Турака тако што су пресретали турске трговце, порезнике и мање војне одреде, одузимали им новац и робу, а потом су плен делили између себе и помагали народу. Народ их је видео као своје заштитнике и зато је у многим епским песмама опевао њихово јунаштво. Најпознатији хајдуци су били: Старина Новак, Хајдук Вељко Петровић и Станоје Главаш.



Када су крајем 16. века Срби покушали да се побунама ослободе турске власт, да би их заплашили, Турци су наредили да се спале мошти Светог Саве. У Београду, на Врачару, где су спаљене мошти подигнут је Храм Светог Саве.



Спаљивање моштију Светог Саве
Стеван Алексић



Храм Светог Саве

Срби који су по доласку Турака бежали на територије суседних држава, често су упадали „ускакали“ на територију Османског царства, плачкали и отимали плен, а потом се враћали својим кућама. Ове групе људи су познате као ускоци. Највише их је било на подручју данашње Далмације.

Због тешког живота под Турцима, Срби су напустили своја села и селили се у суседне државе. Највећа сеоба Срба одиграла се у 17. веку (1690. године). Неколико хиљада Срба са подручја јужне Србије, Косова и Метохије, повео је патријарх Арсеније Чарнојевић у сеобу, на север. Прешли су Саву и Дунав и уз дозволу аустријског цара населили су област данашњег Баната, Бачке, Срема, Барање, Славоније и делове Мађарске.

Аустријски цар је дозволио Србима да граде своје цркве и школе уз обавезу да чувају аустријску границу од упада Турака као војници граничари. Срби насељени на подручју Војводине подигли су бројне манастире на Фрушкој гори. У Сремским Карловцима саградили су гимназију. Прва учитељска школа је основана у Сентандреји у Мађарској и премештена у Сомбор. Центри српске културе су постали градови Нови Сад, Сремски Карловци, Сомбор и Сентандреја (данас Мађарска).



Манастир Хопово, Фрушка гора



Сентандреја



јаничари – пешадија у турској војсци
харамбаша – вођа хајдучке дружине
јатак – сарадник хајдука



хајдуци, ускоци, патријарх Арсеније Чарнојевић

НАСТАНАК И РАЗВОЈ МОДЕРНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ



ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК (1804–1813)

У 19. веку Срби су кренули у борбу за ослобођење од Турака и стварање државе. Борба је започела Првим српским устанком. Много векова и година су Срби трпели терор и насиље Турака. Почетком 19. века **дахије**, старешине јаничара, у Београдском пашалуку заводе терор кога Срби више нису могли да трпе. Међу народом је завладало незадовољство и узнемиреност. Сеоске штарешине (кнезови) почеле су да припремају побуну – устанак. Нажалост, дахије су сазнале за ове припреме и организовале погубљење српских кнезова. Овај историјски догађај познат је под називом *Сеча кнезова*. Сеча кнезова није заплашила народ већ их је подстакла на побуну. На скупу који је одржан на црквени празник Сретење 2. фебруара 1804. године у Орашцу, Срби су се договорили да започну *буну на дахије*. Тако је започео Први српски устанак. За вођу устанка изабран је Дорђе Петровић. Турци су га звали Карађорђе (Црни Ђорђе). Данас се празник Сретење слави 15. фебруара.



Ђорђе Петровић



Збор у Орашцу, Вељко Станојевић

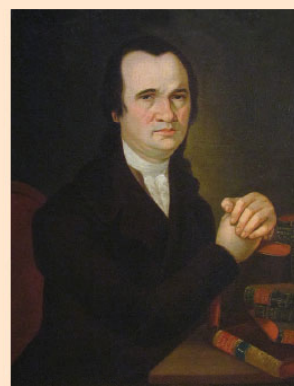
Током устанка Срби су победили у биткама на Иванковцу, Мишару и Делиграду. Посебно је остала у сећању битка на Чегру. У бици на Чегру код Ниша, 1809. године Срби су били поражени, а Турци су од посечених српских глава направили Ћеле-кулу. На врху куле била је глава команданта српске војске Стевана Синђелића.

Први српски устанак је завршен повратком турске војске у Београдски пашалук 1813. године. Турци настављају са малтретирањем српског становништва, због чега Срби подижу нови устанак.

У ослобођену Србију током Првог српског устанка из Аустријског царства долази Доситеј Обрадовић који шири писменост и отвара школе. У Београду је основао Велику школу.



Доситеј Обрадовић (1742–1811) је живео у многим крајевима наше земље. Био је просветитељ. Уочио је да је народни језик свуда исти и поред верских подела. Борио се за јединство народа без обзира на локална обележја и верске разлике. Проживео је буран живот, од калуђера до народног учитеља и првог министра просвете за време Првог српског устанка. Током свог живота написао је многе књиге и отварао многе основне школе у градовима Србије.



Доситеј Обрадовић

„Што гођ су људи на овом свијету измислили ништа се не може испоредити с писмом“.

Овим речима започиње Први српски буквар кога је саставио **Вук Стефановић Караџић** (1787–1864). У њему је објавио азбуку од тридесет слова којом се и данас служимо. Увео је народни језик у књижевност и борио се да свој народ описмени.



Вук Стефановић
Караџић



дахије – старешине јаничара
пашалук – територија у оквиру Турског царства
вожд – титула вође Првог српског устанка



настанак и развој модерне српске државе



ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК подигнут је у априлу 1815. године у Такову. За вођу устанка изабран је **Милош Обреновић**. У првим месецима устанка Срби су победили турску војску у неколико битака, а потом је Милош Обреновић почео преговоре са Турцима. Након тих преговора Србија је постала самостална **кнежевина** у оквиру Османског царства, а Милош је постао наследни кнез.



Милош Обреновић



Таковски усџанак, Паја Јовановић

Током 19. века стварала се српска држава. У њеном стварању значајан допринос дале су породице Карађорђевић и Обреновић. Важан догађај за државу је био одлазак турске војске из српских градова.

Године 1867. османска војска је напустила све касарне из свих градова тадашње кнежевине Србије. Називи тих градова исписани су на споменику кнеза Михаила у Београду. Поред града Београда, уписани су градови: Смедерево, Кладово, Ужице, Шабац и Соко. Турски заповедник града Београда предао је **кнезу Михаилу**, наследнику кнеза Милоша, кључеве града Београда.



Турски паша предаје кључеве Београда



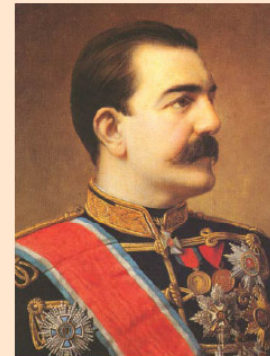
Кнез Михаило

За време владавине кнеза Михаила, Србија се полако развија у модерну државу. Одласком Турака мења се начин живота српског становништва. Гардероба се доноси из европских градова. У граду се организују први балови Кнез Михаило битно утиче на развој културе у Србији, помаже изградњу Народног позоришта у Београду и других културних установа.

СРБИЈА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 19. ВЕКА

У другој половини 19. века, после ратова за независност, Србија је постала самостална и независна држава коју су признале друге државе Европе. Од великих европских држава Србија је на Берлинском конгресу, 1878. године добила потпуну независност и територијално проширење.

Србијом је у ово време владао кнез **Милан Обреновић** који је 1882. године постао први српски краљ у нововековној историји. Од те године Србија је **краљевина** којом влада династија Обреновића. Породица Обреновића је владала Србијом до 1903. године. Владари из ове породице успешно су окончали борбу за ослобођење и стварање модерне српске државе у 19. веку. Борбу за територијално проширење Србије у 20. веку наставља породица Карађорђевића.



Милан Обреновић

СРБИЈА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ 20. ВЕКА

Краљ Петар Први Карађорђевић (1903–1921) је био Карађорђево унук. Током његове владавине Срби су водили Балканске ратове и Први светски рат. Био је скроман и омиљен у народу и зато су га звали Чика Пера.



Краљ Петар Први
Карађорђевић

Балкански ратови (1912–1913) су ратови које су балканске земље водиле за коначно ослобођење неослобођених делова Балкана од Турака. Била су два Балканска рата. Овим ратовима завршена је борба српског народа за ослобођење од Турака и територијално проширење. Та борба трајала је више од једног века и поред слободе донела је и стварање модерне српске државе која је почивала на уређеним законима. Један од важних закона из тог периода је био закон о школама којим је уведено обавезно основно образовање. Балканским ратовима завршено је једно поглавље у прошлости Срба и Краљевине Србије.



Други српски устанак, династија Обреновића, Балкански ратови

СРБИЈА У САВРЕМЕНОМ ДОБУ



ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И НАСТАНАК ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ

Први светски рат је трајао од 1914. до 1918. године. Вођен је између две групе земаља. На једној страни су биле Француска, Велика Британија, Русија, Италија, Сједињене Америчке Државе, Румунија и Србија, а на другој Немачка, Аустроугарска, Бугарска и Турска. Главни узрок рата је тежња за новом територијалном поделом света и утицаја свих ових великих земаља на мање и неразвијене земље.



Гаврило Принцип



Сарајевски атентат 1914. година

Повод за почетак рата било је убиство аустроугарског **престолонаследника** Франца Фердинанда у Сарајеву, 28. јуна 1914. године. **Атентат** је извршио Гаврило Принцип. Аустроугарска је искористила овај догађај и оптужила Србију да је умешана у атентат и објавила рат Србији. Иза Србије стале су Русија, Француска и Велика Британија, и рат се убрзо проширио на целу Европу. Био је то највећи рат до тог времена и зато га знамо и као Велики рат. У њему је учествовао велики број држава из целог света. Рат је завршен 1918. године победом блока у коме су биле Француска, Велика Британија и земље које су им се придружиле, а међу њима је била и Србија.



Степа Степановић

На самом почетку рата 1914. године Срби су победили аустроугарску војску на Церу и Колубари, великом заслугом чувених војсковођа Степе Степановића и Живојина Мишића.



Живојин Мишић



Краљ I Александар
Карађорђевић

Крајем 1915. године српска војска, предвођена регентом Александром Карађорђевићем, сином краља Петра Карађорђевића, морала је да се повуче пред јаким нападом удружене немачке, аустроугарске и бугарске војске. Ово повлачење преко Албаније било је по изузетно хладној зими и познато је као Албанска голгота српског народа. Многи нису преживели прелазак преко албанских планина. Умирили су од глади, зиме и исцрпљености.



Повлачење преко Албаније



Солунски фронт

Српска војска се опоравила на острву Крфу, а онда је наставила да ратује на Солунском фронту. Одавде су Срби, пробојем Солунског фронта, заједно са савезницима, кренули у ослобађање

По завршетку Првог светског рата, 1918. године, на подручју Балкана, проглашена је нова држава: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Ова држава 1929. године мења име у Краљевина Југославија.



престолонаследник – човек који је унапред одређен да наследи званичног владара на престолу после његове смрти
атентат – убиство важне личности
регент – „онај који влада“, особа изабрана за шефа државе уместо краља, уколико је краљ болестан, одсутан, малолетан...
фронт – место где се током рата воде интензивне борбе



Први светски рат

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ



У 20. веку избио је још један велики и сурови рат. Био је то Други светски рат, највећи сукоб људи у прошлости. Започео је 1939. године, а завршио се 1945. године. Земље које су започеле рат: Немачка, Италија и Јапан, желеле су да освоје нове територије, прошире своје државе и владају светом. На другој страни су биле Велика Британија, СССР и САД и земље које су им се придружиле – **Антифашистичка коалиција**. Овај рат је донео много несреће читавом свету. Од убијања и смрти нису била поштеђена ни деца, жене и старци. Логори су били места где су људи масовно убијани. Рат је завршен поразом Немачке и њених савезника 1945. године.

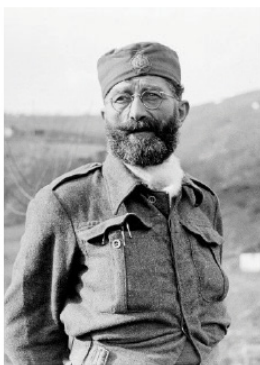
Рат је у Европи званично завршен 9. маја 1945. године. Тај дан се слави као Дан победе над фашизмом и Дан Европе.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ



Бомбардовање Београда 1941.

На подручју Југославије, Други светски рат је започео 6. априла 1941. године немачким бомбардовањем Београда и других већих градова. Југославија 17. априла 1941. године потписује капитулацију, а тај период ратовања познат је као Априлски рат. Државу су окупирали Немци и њихови савезници. Влада и краљ Југославије избегли су у савезничку државу Велику Британију да не би пали у руке сила Осовине, односно Хитлера и Мусолинија. Велика Британија, Краљевина Југославија и Грчка су почетком пролећа 1941. године биле једине државе у Европи које су се војно одупирале фашистичким државама.



Драгослав
Михаиловић

У борби против окупатора учествовала су два покрета отпора. Прво се формирао покрет отпора под командом **Драгослава Михајловића** познат као Југословенска војска у отаџбини (ЈВО). Други је партизански покрет отпора који је предводио **Јосип Броз Тито**. Иако су имали одвојене команде, оба покрета су ратовала заједно против фашистичког окупатора од краја лета и јесени 1941. године.



Јосип Броз Тито



капитулација – прекид оружане борбе и предаја непријатељу; потпун пораз; уговор о предаји војника или неког места у рату
СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република



Партизани у борби

Током рата, до 1943. године, Антифашистичка коалиција је помагала ЈВО, а после те године помаже партизанима у борби против окупатора. Партизански покрет на челу са Јосипом Брозом излази из рата као победник.

По завршетку Другог светског рата Краљевина Југославија је проглашена Федеративном Народном Републиком Југославијом, (ФНРЈ), а касније Социјалистичком Федеративном Републиком Југославијом (СФРЈ). Она се састојала од шест република и две покрајине. На челу нове државе председник је био Јосип Броз Тито, све до своје смрти, 1980. године.



Грб Социјалистичке Републике Југославије

РАСПАД ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ

Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) постојала је све до последње деценије 20. века. Током **грађанских ратова**, држава се распала на више малих држава на Балкану. Међу новонасталим државама је и наша држава – Република Србија.

Србија и Црна Гора су 1992. године прогласиле нову државу Савезну Републику Југославију коју су 2003. године преименовали у Државну заједницу Србије и Црне Горе. Године 2006. Црна Гора иступа из заједничке државе и Србија постаје независна држава.



Застава Државне заједнице Србије и Црне Горе



Грб Државне заједнице Србије и Црне Горе

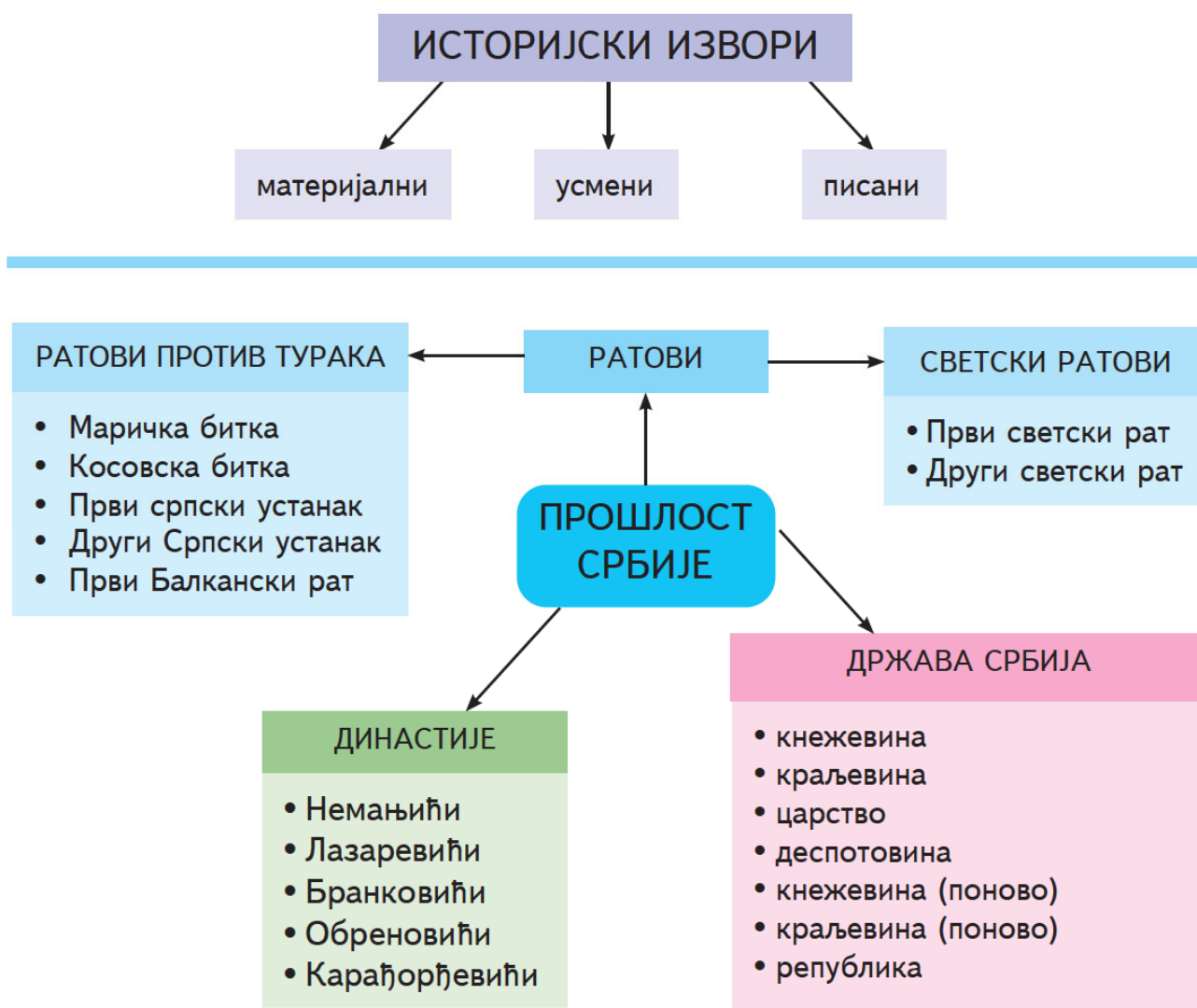


коалиција – савез неколико држава
грађански рат – сукоб, рат грађана једне државе због различитих уверења



Други светски рат, новонастале државе

ПОДСЕТИ СЕ



Ј	• Краљевина Југославија
У	
Д	• Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ)
Р	• Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ)
Ж	• Распад СФРЈ (последња деценија 20. века)
А	• Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора 1992. год.)
В	• Државна заједница Србије и Црне Гора (2003. год.)
А	• Република Србија (2006. год.)
И	
Ј	
А	

ПРИРОДНЕ И ДРУШТВЕНЕ ОДЛИКЕ СРБИЈЕ

Србија – моја домовина	4
Симболи Републике Србије	6
Београд – главни град Републике Србије	9
Већи градови Републике Србије	11
Рељеф – изглед наше домовине	14
Реке Србије	16
Језера Србије	18
Бање	20
Шуме	22
Ретке и угрожене биљке и животиње	24
Национални паркови Србије	28
Резервати и споменици природе	30
Становништво Србије	32
Права и обавезе становника Србије	33
Делатности људи у низијским областима	35
Делатности људи у брдско-планинској области	38
Природни ресурси	40
Подсети се	44

ЧОВЕК – ПРИРОДНО, ДРУШТВЕНО И СВЕСНО БИЋЕ

Човек – природно, друштвено и свесно биће	46
Физичке промене у пубертету	48
Дигитална безбедност	50
Подсети се	52

МАТЕРИЈАЛИ

Смеше	54
Раздвајање састојака смеше	56
Наелектрисање предмета од различитог материјала	58
Електрична проводљивост	60
Рационална потрошња електричне енергије	62
Безбедно руковање електричним апаратима	63
Магнетна својства материјала	64
Запаљиви материјали	66
Кисеоник као чинилац сагоревања	68
Опасност и заштита од пожара	70
Подсети се	72

ПРОШЛОСТ

Трагови прошлости	74
Долазак Словена на Балканско полуострво	76
Српска држава за време владавине Немањића 1. део	78
Српска држава за време владавине Немањића 2. део	80
Живот у Србији у доба Немањића	82
Долазак Турака на Балканско полуострво	84
Живот под турском влашћу	86
Настанак и развој модерне српске државе	88
Први српски устанак	88
Други српски устанак	90
Србија у другој половини 19. века	91
Србија у првој половини 20. века	91
Србија у савременом добу	92
Први светски рат и настанак југословенске државе	92
Други светски рат	94
Краљевина Југославија у Другом светском рату.....	94
Распад југословенске државе	95
Подсети се	96



XII



Манастир Студеница



Мирослављево јеванђеље



Релеф из Студенице



Накит из 12. века



Манастир Хиландар



„Тројеручица“ икона из Хиландара

XV



Манастир Манасија



Калемегданска тврђава



Јатаган



Сребрни новчић из 15. века

XIX



Војводска застава (лице и налицје)



Вук Караџић



Доситеј Обрадовић



Споменик кнезу Михајлу



Други српски устанак



Вуков и Доситејев музеј

XIII



Манастир Жича



Прстен Стефана Провецног



Новац из 13. века

XIV



Манастир Грачаница



Косовска битка



Новац из 14. века



Манастир Милешева



Кнез Лазар



Тврђава у Крушевцу



Душанов законик

XVI XVII XVIII



Пешка патријаршија



Икона из Пешке патријаршије



Арсеније Чрнојевић



Гуслар



„Вазнесење“ С. Карловци



Ибрик

XX



Солунски фронт



Храм Светог Саве



Никола Тесла



Михајло Пупин



Београд - почетак 20. века



Десанка Максимовић



Иво Андрић



Надежда Петровић

Србија



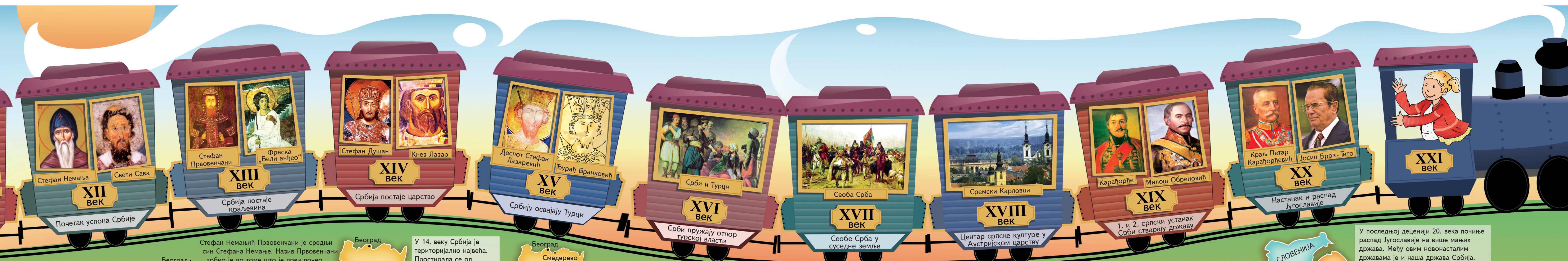
Суботица, Сомбор, Нови Сад, С. Митровица, Шабац, Београд, Крагујевац, Ваљево, Ужице, Краљево, Нови Пазар, Кос. Митровица, Приштина, Тиса, Кикинда, Зрењанин, Вршац, Дунав, Смедерево, Пожаревац, Бор, Крајевац, Ниш, Пирот, Врање, Ј. Морава, З. Морава



Јатагани Србија је имала богату прошлост испуњену важним личностима и догађајима.

Пођимо сада заједно на путовање у прошлост наше земље.





XII ВЕК
 Стефан Немања Свети Сава
 Почетак успона Србије

XIII ВЕК
 Стефан Првовенчани Фреска „Бели анђео“
 Србија постаје краљевина

XIV ВЕК
 Стефан Душан Кнез Лазар
 Србија постаје царство

XV ВЕК
 Деспот Стефан Лазаревић Ђурађ Бранковић
 Србију освајају Турци

XVI ВЕК
 Срби и Турци
 Срби пружају отпор турској власти

XVII ВЕК
 Сеоба Срба у суседне земље

XVIII ВЕК
 Сремски Карловци
 Центар српске културе у Аустријском царству

XIX ВЕК
 Карађорђе Милош Обреновић
 1. и 2. српски устанак Срби стварају државу

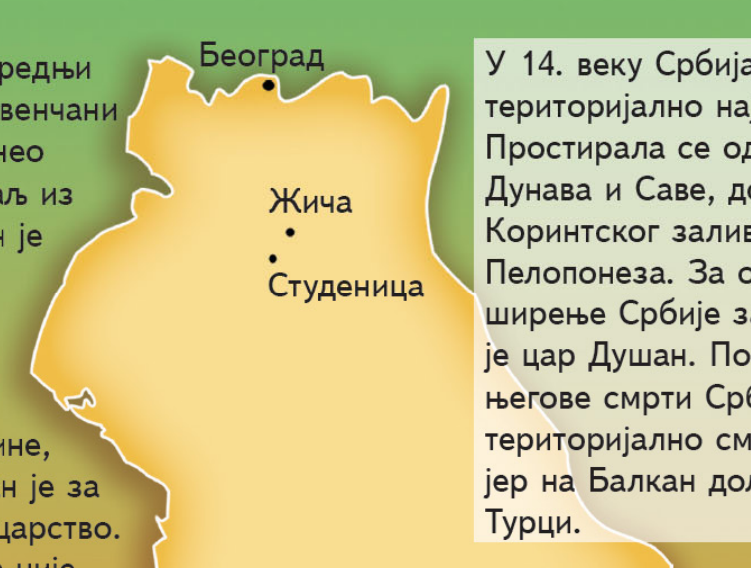
XX ВЕК
 Краљ Петар Карађорђевић Јосип Броз-Тито
 Настанак и распад Југославије

XXI ВЕК
 (Илустрација девојке)

У другој половини 12. века почиње период јачања и територијалног ширења српске државе за време владавине Стефана Немање.



Стефан Немањић Првовенчани је средњи син Стефана Немање. Назив Првовенчани добио је по томе што је први понео венчац (круну) и постао први краљ из династије Немањића. Крунисан је 1217. године у манастиру Жичи. Од ове године Србија је краљевина.



У 14. веку Србија је територијално највећа. Простирала се од Дунава и Саве, до Коринтског залива и Пелопонеза. За ово ширење Србије заслужан је цар Душан. После његове смрти Србија се територијално смањује, јер на Балкан долазе Турци.



Српска деспотовина у 15. веку простирала се од Саве и Дунава до Јадранског мора. Београд је тада први пут постао главни град Србије.

После пада Смедерева, српски народ живи у саставу турске државе. Ово је почетак тешког периода у животу Срба.

Услед тешког живота под Турцима, Срби су се често селили у суседне државе. Једна таква велика сеоба била је 1690. године, под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића. Прешли су Саву и Дунав и уз дозволу аустријског цара населили су област данашњег Баната, Бачке, Срема, Барање, Славоније и делове Мађарске.



Од краја 17. века велики број Срба живи на подручју Аустријског царства. Центри културе Срба на овом подручју су Сремски Карловци, Сентандреја и манастири на Фрушкој гори. Срби који су остали у турској држави боре се против Турака хајдучијом. Хајдуци су живели у шумама. Напали су Турке и отимали им плен.

У 19. веку Срби су започели устанке против Турака. Били су то Први и Други српски устанак. Београдски пашалук се током Првог и Другог српског устанка ослобађа Турака. У другој половини 19. века Србија постаје самостална, независна и модерна држава.

Београдски пашалук се простирао од Саве и Дунава до Западне Мораве и од Дрине до Тимока.



У последњој деценији 20. века почиње распад Југославије на више мањих држава. Међу овим новонасталим државама је и наша држава Србија.



Током 20. века у свету су вођена два велика рата: Први и Други светски рат. Србија је активно учествовала у овим ратовима. После Првог светског рата на подручју Балкана настаје нова држава: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Ова држава касније добија име Југославија.

МОЈА ДОМОВИНА

ПРИРОДА И ДРУШТВО ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Друго издање
2023. година

Ауторски тим:
Милица Ћук
Надица Станојчић

Илустрације и дизајн:
Горан Витановић
Марија Дашић Тодорић

Фотографије: Shutterstock

Карте:

Ова публикација је решењем Републичког геодетског завода број 034-01-1-155/2023 од 05. 09. 2023. године одобрена на издавање и стављање у промет

Рецензенти:

доц. др Ивко Николић, Учитељски факултет у Београду
Ивана Обрадовић, професор разредне наставе, ОШ „Влада Аксентијевић“ у Београду
Весна Радонић, педагог ОШ „Краљ Петар Први“ у Београду

Уредник:

Тодор Ћук

Штампа:

Alpha Print d.o.o., Београд (Земун)

Тираж:
3000

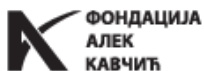
Издавач:



НОВА ШКОЛА д.о.о.
Београд, Љубостињска 2

ISBN 978-86-6225-079-7

© Нова школа 2023. Сва права задржана



ФОНДАЦИЈА
АЛЕК
КАВЧИЋ

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:3/5(075.2)

ЋУК, Милица, 1945-

Моја домовина : природа и друштво за четврти разред основне школе / [ауторски тим Милица Ћук, Надица Станојчић] ; [илустрације Горан Витановић, Марија Дашић Тодорић]. - 2. изд. -с Београд : Нова школа, 2023 (Земун : Alpha Print). - 96 стр. : илустр. ; 28 cm + Република Србије ([1] лист с геогр. картом); 1 лепорело [10] стр.

Подаци о ауторима преузет из колофона. - Тираж 3.000.

ISBN 978-86-6225-079-7

1. Станојчић, Надица, 1961- [аутор]

COBISS.SR-ID 124357641

Министар просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије одобрио је издавање и употребу овог уџбеника у четвртном разреду основне школе решењем број 650-02-00003/2022-07 од 12. 4. 2022. године.